

ÚNOR 1907.

VYCHOVATELSKÉ LISTY VII.

ČÍSLO 2.

DR. JOS. KACHNÍK.

O výchově aesthetické.

II.

Jest vliv umění, či lépe řečeno, jest aesthetický soud Herbartův skutečně tak mocen, aby působil na vůli a vychoval zdárné karaktery?

Správně dí se v „Učíteli“ (1902, č. 4. str. 79.), že nitro dítek našich dovede jen rozehřáti „umění národní a v národním duchu tvořené“ . . . „neboť jen tak žije dítě životem zděděným, který je obklopuje.“ Jest snad duch Herbartův a Comteův duch náš národní? Žije naše dítě životem týmž, jakýmž žily děti, jež Herbart vychovával? Proč tedy žičí se naši paedagogové raději cizinou, než aby bezprostředně čerpali poznatky vychovatelské z pozorování individuality dětí českých a z paedagogických děl Štítného, Komenského, Bartoše? Či snad Herbart větším byl paedagogem než náš Komenský?

Názor Tomáše ze Štítného a J. A. Komenského na krásno jest z plna různý od názoru Herbartova. Herbart jen v ladných poměrech zevnějších vidí podstatu krásna a obsah z pojmu krásna vylučuje; Štítný a Komenský nejen na formu, ale i na obsah váhu kladou a v souměrnosti a účelnosti obojího krásu duchovou spatřují.

Zřejmo to ze způsobu, jak Štítný děti své poučuje. Táže se ho: „Jakž máme ve stvoření znamenati moudrost Boží?“ A otec odpovídá: „Moudrost Boží jest nám v kráse a v ozdobě stvoření ukázána, tu ji můžeme spatřiti. A jakožkoli mnohými a rozličnými činy jest krása a sličnost v stvoření dokonána, však zvláště záleží ve čtveře věci. Jedno jest, když slušně bude na svém místě; druhé, když slušné má své pohnutí; třetí, když má sobě slušnou formu a tvárnost; čtvrté, když má slušnou barvu aneb což bude takového, ježto v tom bývá libost čichům a ježto bude tím dobré něco, toť míním, ježto latině *qualitas sive*, i neumím česky vyřici toho“ (jakost). — Toť jistě krásno formové a zdálo by se, že Štítný byl průkopníkem školy Herbartovy a že podstatu krásna kladl výlučně jen ve sličnost formy. I reklamovali jej herbartovci dr. Dastich, dr. Durdík, pišíce o filosofii Štítnské, pro sebe; nejinak činí i Jan Kapras (Nástin filosofie J. A. Komenského, str. 340). Však mužové tito zamlčeli, co Štítný ihned ke slovům výše uvedeným připojuje: „Nemoudří diví se jen vnější kráse a sličnosti stvoření krásného, a tu k tomu milostí (láskou) velnou, a kdo je moudrý, skrze to, ježto vně vidí, hluboce obmyslí božskou moudrost . . .“

Člověk nemoudrý, jenžto jen jde podle obyčeje hloupé zvěři a myslí k Bohu nepřiloží, vidí vnější postavu v zřejmém stvoření, ale co je proč (důvod vnitřní), tomu nerozumí. Ale duchovní člověk, jenžto vše může rozsouditi v té sličnosti, ježto je v stvoření zřejma, vnitř sezná, jak jest divna a velika moudrost Boží, ježto vše to tak ozdobně zpořídila“ (Řeči besední, str. 52—54). Tedy forma jest k tomu, aby jí se obsah jevil. Jen nemoudrý lpí na formě a neproniká k obsahu, ale moudrý formou proniká k obsahu a poznává, jak jest divna a velika moudrost Boží.

Chceme přece, aby děti moudrými se staly — proto musíme je vésti, aby nazírajíce na krásnou formu, poznávaly „moudrost Boží“, povznášely se ku zbožnosti, k mravnosti. Aestetická výchova jest prostředkem, nikoli účelem. I Komenský dí: „Všemu učiti se jest pro užitek. Planému myšlení nedávej místa; všude užitek buď na jevě. Věci krásné ne jinak než pro užitečnost si oblibuj, protože krásné bez užttku, strom jest bez ovoce, Sirény omamující neopatrného“ (Fr. Zoubek, Komenského didaktika analytická, str. 51.). Jest tedy Komenský se Štítným za jedno: oblíba krásna nesmí se ve výchově pěstiti, leč jen pro užitečnost či pro mravnost, neboť jen mravnost miniti mohl Komenský, když užil výrazu evangelia „strom bez ovoce“, a mythu o „Sirénách omamujících neopatrného“. Marně proto namahal se Kapras ve zmíněném spise o filosofii J. A. Komenského (str. 338), aby doložil, že „Komenský věci aesthetické od ethických přesně dělil.“ Nikoli, nedělil! Uvedený citát to zřejmě dokazuje. Výchova aesthetická bez ethické jest českému bratru Komenskému rovněž „stromem bez ovoce“ a „svůdnou Sirerou“ jako katolickému Štítnému. Moderní aesthetická výchova, jejíž účelem má býti jen „požitek umělecký“, jest nekřesťanská a vede k mravnímu úpadku.

Je-li obsah dle Herbarta při aesthetickém posuzování něčím lhostejným a nemá-li se při aesthetickém vnímání ani poučovati ani vykládati, aby — jak se dí i v „Učíteli“ 1902, str. 99 — „požitek umělecký byl dokonalý a aby všechno ostatní umění samo vykonalo“, pak není příčiny, proč by děti nemohly nazírat i na díla umělecká obsahem mravně závažným neb třešňovým, jen když vynikají po stránce formové úměrností, zaokrouhleností, malebností, lepostí. Jaký toho bude výsledek? Jest možno, aby dítě, jež při všem do vnitř, do obsahu nazírat se snaží, a proto hračky rozbíjí, obsahu nevnímalo a později ve věku dospělejším, vybavujíc jej, mravně se nepokazilo a při tom přece zkaženost svou uhlazenými formami nezakrývalo? Bohužel, ujala se tato aestheticko-formalistická výchova moderní hojně ve třídách intelligentních. Na příčině jest výchova, jaké se dostalo matkám formovým vnímáním krásna při hudbě, zpěvu, četbě, divadelních hrách, při umění výtvarném, při zábavách i při společenském obcování, bez ohledu na mravní cenu obsahovou. Z toho vzniklo zcítování a zplýtnění celého života mnohých žen. Pestré tretky na těle, uhlazený zevnějšek, šveholivá, sladká mluva bez rozumného obsahu, zdvořilost bez upřímnosti, kochání se v krásnu a sličnosti smyslové a smyslné, když dle Komenského „Sirény neopatrného omamují“, zkrátka: život bez pevných zásad rozumových a mravních. Toť následek požitků aesthetických, vnímaných v koncertech a divadlech, v obrazárnách a tanečních síních, ale i ve výkladních skříních a v románech, ba i ve školách, kde se pěstuje výchova aestheticko-formová!

Jaká výchova matek, taková i výchova rodinná. Na dítě sotva zrozené věší se ozdůbky a tretky, dávají se mu hračky sice pestré a ozdobné, ale bez všelikého rozumného obsahu; dítě švitořiti může často nesmysly, ba i neslušnosti, jen když se to děje ve formě uhlazené; na způsobilost a zevnější zdvořilost klade se všeliká váha, a aby se jí dítě přiučilo, vodí se do divadel a koncertů a do společnosti dospělých, kdež nemůže nepozorovati oné formálnosti, již se mravní

vady a poklesky „aestheticky“ zakrývají. Není divu, že pak často vyskytují se mladíci a mužové zevnějšku nejuhlazenějšího, kteří svým chováním okouzlují, ale když o majetek a čest mnohé připravili, náhle zmizí. A bývají to synové tříd inteligentních, jimž se dostalo začasné výchovy umělecké.

Umění nikdy ani náboženství ani mravnosti nenahradí. Aesthetická výchova bez mravního podkladu zůstane vždy „stromem bez ovoce“. Ve sličnosti zevnější musí dítě spatřovati vnitřnou účelnost, jež se nese k moudrosti Boží a k plynoucím z toho zásadám nábožensko-mravním. A takovou výchovou aesthetickou jest u dítěte záhy počítí.

Bylo hned z počátku na příkladě ukázáno, jak dítě umělecky a aestheticky tvoří. Prvky ke svým výtvorům sbírá z okolí a po té samostatně buduje svou obrazotvorností. Dle toho jest i první aesthetickou výchovu zaříditi. Jednotlivosti, na něž dítě nazírá, buďtež uváděny v souladné celky. Příkladem budiž Komenského „Svět v obrazích“. Pozorujme třeba obraz 8.: „Dětské hry.“ Jaká tu rozmanitost a přece jednotnost, soulad! Aesthetická forma jest bezvadna. Sedm hrajících hochů rozestaveno tak, že tři jsou uprostřed a po každé straně dva, čímž symetrie i harmonie zachována. Rozmanitost vyjadřena tím, že každý hoch různé tělo drží, různě jest ošacen, různě se zaměstnává, a přece mají ošacení nohou společné: jednotnost v rozmanitosti. Toť krásná, sličná forma! Každý pacholík — řekl by Štítný — má slušně své místo, každý má slušně své pohnutí, jest slušně oblečen v oděv volný a zapjatý, má slušnou formu a tvárnost. Kdyby byl Komenský pro výchovu dítek za dostatečno považoval, aby na obraz nazíraly a v souladnosti formy se kochaly, nebyl by přičinil žádného vysvětlení, aby dle zásad Herbartových a moderních českých vychovatelů-aestheticů „uměleckého požitku nerušil.“ A přece toho neučinil. Přidal nápisem vysvětlení: „Děti si hrávají“ a vypočítává, čím si hrávají (rážem, koulí, kuželkami atd.), a vše číslicemi označil. Proč? Patrně, aby dítky nezůstaly lpěti na smyslové formě a nebylo tak u nich „krásno bez užitku“, ale aby pronikly ku krásnému obsahu představy souladného a užitečného zaměstnání tělesných a duševních sil ve volné přírodě, a aby nabádány byly pro uvarování lenosti k činnosti podobné, by tak „strom nesl ovoce.“ Ba což více; při žádném obraze nezapomíná Komenský vésti dítky k moudrosti Boží; připojuje ku každému obrazu výrok písma svatého. Tak k obrazu zmíněnému z proroka Zachariáše kap. 8. verš 5.: „A ulice města naplněny budou pacholíky a děvčaty, hrajícími na ulici.“ Smysl jest: Sličná a slušná hra líbí se Bohu a jest mravně dovolena, neboť i písmo svaté mluví o dětech hrajících si na ulici. Ozřejmené živým slovem vnímání smysly krásy formové ved' k pojetí krásy duchové, a vše to sloužíž k umravnění vůle a k povznášení chovance k moudrosti Boží či ku kráse nejvyšší: toť podstata výchovy aesthetické u Štítného a Komenského. Není pochyby, že vynikající tito paedagogové naši dobře znali duši a individualitu českého dítěte. Proč tedy zapíratí českou minulost a stavěti výchovu na základech cizích, jež nemůže vésti leč k odnárodnění?

Nejen při vnímání krásna uměleckého ale i přirozeného jest se řídití výchovnou methodou, již nám Štítný a Komenský naznačili a jež jediné přiměřena jest přirozenosti českého dítěte. Vedeme-li dítě přírodou, upozorňujeme je na spořádanost a soulad; ať vnímá smysly jednotlivosti; po té napomáhejme živým slovem a pohyby, aby složky v jednotný obraz se slily, a poskytněme dítěti příležitost, aby o vnímaném se vyslovilo a tak ku krásnu obsahovému proniklo, stále, co schází, doplňujice. Vrcholem budiž, aby dítko poznalo, jak krásná jest vlast, již Bůh člověku upravil a aby snažilo se taje přírody pronik-

nouti věděním a přizpůsobiti se moudrosti Boží zachováváním svých povinností a spolupůsobením vytrvalou prací k souladu všestrannému.

I ve všech oborech školního vyučování možno naznačené zásady výchovy aesthetické uplatniti. Při tělovědě nenazírejž dítě jen na ladný útvar těla a jednotlivých údů a částí, ale představí si tělo jakožto orgán duše nesmrtelné, k obrazu Božímu stvořené. Při třibení vkusu odnášejícího se k oděvu, budiž přihlíženo, aby dívky pojaly nejen úpravnost zevnější a v ní si zalíbily, ale aby pronikly i k účelnosti, by byl oděv teplý a trvalý a sloužil k zachování krásy mravní, čehož vzpomínkou na šat, jehož dostalo se prvorodičům od Boha při vypuzení z ráje, dosíci můžeme. Úprava příbytku nebudiž jen napohledně ladná, ale i účelná; obrazy a sochy znázorňujtež ideje mravně dobré a ušlechtilé; domek nazaretský budiž příkladem nabádajícím k povznesení ideálnímu. Při kreslení a ručních pracích vnímejtež dívky vzorky bezprostředně z přírody, osvojte si je navazováním na dosavadní zkušenost a nazíráním duchovým jich krásy a účelnosti; co schází, budiž učitelem doplněno, aby obraz výkresu byl jasně aspoň v podstatných částech pojat, než se začne na papír neb plátno přenášeti. Při tom nebudiž zapomenuto, poukázati na okolnost, že jako soulad forem v přírodě svědectví vydává o moudrosti Boží a Tvůrce velebí, i každé lidské ladné a oduševnělé napodobení jich výronem jest vděku a uznání vůči Bohu. Neuvědomělé, mechanické přenášení forem z přírody na papír neb látku ničí ducha, znechucuje práci, a jsouc pouhým nápodobováním, postrádá momentu vychovatelského. Pohádky a písně, jež se dětem skýtají, buďtež ušlechtilého a ladného obsahu. Až děti vniknou v obsah a jeho krásu, pak ať zazvučí forma v celé své spořádanosti a ozdobnosti, aby sytý obraz celou silou svou vůli k dobrému uchvátil. Tu opět nesnášíme se s českými herbartovci, jakoby dítě poetická díla mělo jen čísti a ponořovati se v ně bez všelikého výkladu. Dítě zůstane vězeti na ladné formě a znechutí si hlubší pojetí krásna ideálního, na němž přece jedině nelíčená mravnost může se zakládati. A tak u všech jiných školních předmětů. Hluboký, živý a ladný názor vnitřný, předzjednaný zkušeností zevnější a vnitřní, budiž napřed založen, a pak mu přiměřenou vyhraňujeme formu zevnější. Napřed krásná duše — soulad vnitřný, potom krásné tělo — krásná forma zevnější; nikoli opáčně. Vše ale budiž v souhlase s krásou a moudrostí nejvyšší, nestvořenou; budiž mravno.

Opačný názor vyjádřen u nás dle Herbarta slovy Durdíkovými: „Spočenská vzdělanost má na prvním místě citů svých vytřibení vkusu.“ Jak vidno, podřizuje se touto zásadou mravnost aestheticce. Forma jest věc hlavní, obsah vedlejší. Jak ukázáno, stanovisko ve zdárné výchově neudržitelné, přímo zhoubné, ale přece u nás valně rozšířené. Neschází ovšem proud od tohoto proudu zcela odlišný a jest na výsost potěšitelný, že vůdcem tohoto ideového proudu jest nejlepší náš aesthetic — tedy odborník — universitní professor dr. Ot. Hostinský, jehož názor vrcholí ve výroku: „Kulturní význam umění, jako vůbec vši osvěty a všeho vychování, v pravdě spočívá na posvátných základech požadavků mravnosti.“ Toť hledisko správné! Jen bylo ještě dodati: a posvátných základů mravnosti nelze položiti bez Boha.

Moderní volání po umělecké či aesthetické výchově formalistické není, leč zaobalený pokus, nahraditi výchovu nábožensko-mravní surrogátem zevnější slušnosti a uhlazenosti.

FRANTIŠEK PELAN.

Sexuelní paedagogika.

2. Trojí směr.

Sexuelní paedagogice, hlavně v časové otázce, má-li dítě býti seznámeno s některými taji života a pokud se tak má státi, vytvořily se tři směry.

1. Prvý směr, výstřední, chce dítěti vše týkající se pohlavního života vyjevit, a to počínaje již 6. rokem. Dle něho hlavní příčinou vzrůstající se smyslnosti a pohlavních poklesků jest nevědomost v sexuelním životě; když ta se odstraní, zmizí zvědavost po těchto věcech a tak zmizí i nepřirozená touha a vášeň. Upozorní-li se na zhoubné následky hříchů proti čistotě, přestanou hřichy. Vymýšlí pak se různá poučení, jak by se probouzejícímu rozumu dětskému tyto věci staly pochopitelnými, užívá se srovnání se zvířaty, s rostlinami a odtud odvozuje se podobnost u člověka. — Tento směr stojí na stanovisku mimonáboženském, resp. mimokřesťanském, výstřelky pak jeho na stanovisku protikřesťanském. Obviňuje křesťanství, jako by ono zavrhovalo všelikou znalost pohlavního života i všeliké poučení o něm, a jako by vše těchto sfér se týkající, pokládalo za hřích. Viní křesťanství, že zavedlo falešnou pruderii a tak postavilo člověka úplně nevyzbrojeného do velikého boje s jeho vnitřními pudy, vydalo jim jej jako bezmocnou hračku na milost a nemilost.

Směr tento nemožno uznati za správný ani se stanoviska mravnosti ani se stanoviska rozumné paedagogiky ani ve výtkách protináboženských.

Smyslnosti nezabrání úplné vyjevení všech tajů pohlavního života. Rozum lidský ovšem touží po poznání pravd, které Tvůrce vložil do světového řádu; bude tedy též hleděti vniknouti do otázek pohlavního života, jež již od mladosti člověka obklopují. Však ve věcech sexuelních vždy musí se vážně počítati s porušenou lidskou přirozeností, jak jí učí Zjevení; porušenou ve své podstatě, zeslabenou vrozenými pudy a zděděnými naruživostmi rodičů, zeslabovanou pozdějším pochybeným vychováním, špatnými příklady atd. Vše to působí mocně na člověka a svádí jej k pohlavnímu poblouzení. Aby člověk dovedl vážně na tyto věci pohlížeti a pokušením odolati, k tomu nestačí jen jeho rozum, člověk potřebuje i pevné vůle, a té se pouhým, třeba i sebe podrobnějším věděním nezíská. Není-li mravní síly, pak všechno poučení bude obyčejně jen přiléváním oleje do ohně. Nikoliv tedy pouze nedostatek vědění, nýbrž spíše nedostatek mravní síly jest příčinou pohlavních poklesků. Tak znalost věcí sexuelních, ač není sama v sobě zlou, přec pro dítě, které ještě nemá pevného charakteru, jest jistě nebezpečnou; tím nebezpečnější, čím jest podrobnější. O tom nás poučuje s dostatek zkušenost. Víme, jak těžko dovede si nynější pokolení odřící požitků, o nichž se doví; jak slabé jsou výstrahy, zvláště odezírá-li se při nich ode všech náboženských a ethických vlivů. Mládeži poslední dobou dostává se do rukou dosti knih, obsahujících poučení o sexuelních věcech (různé pohlavní sebeochrany), ale mají knihy tyto též nějaký dobrý výsledek? Hledá se v nich jen dráždivých požitků, vychovavací tendence, již snad některá podobná kniha obsahuje, zůstane úplně marnou. Před několika roky byl učiněn pokus o zvýšení mravnosti mezi akademickou mlá-

deží podrobným poučením o věcech pohlavních, ovšem též bez náboženského základu; a výsledek zklamal. Vědění samo, ani nejuplněnější, ku mravnosti tedy ještě nepovede.

Tím méně prospěje brzké poučení. Pud pohlavní, jenž dřímá v dítěti, jest mocný. Jakmile jednou se probudí, vzbudí celý svět nových představ, jež budou plnit dítě. Představy budou rozněcovati fantasií a mohou snadno působiti na duševní i tělesný vývoj dítěte, ano mohou i mravně zničití nevyspělou slabší povahu. Proto v zájmu výchovy není ani ziskem ani přáním mládež předčasně s podobnými věcmi seznamovati. Rozumný paedagog bude tedy hleděti, by pohlavní pud co nejdéle zůstal v klidném spánku a dítě co nejdéle žilo v blažené nevědomosti o něm. Jako zkušeni lékařové žádají v zájmu zdraví, by se probudil co nejpozději, podobně žádají vychovatelé v zájmu výchovy. Něco jiného jest, když již blíží se doba, kdy tělesným vývojem pud počne se probouzeti, aneb když dítě počne toužiti již po poučení a postranními nekalými informacemi těchto věcí se dovídá neb snadno může se dověděti; tu již jest potřeba taktně přímo do věci zasáhnouti.

Co se týká výtek, jež činí tento výstřední směr křesťanství, jako by hlásalo málo úcty k fysické stránce pohlavního života, stačí poznamenati, že katolická církev nemá ve svém učení a ve výkladu Božích přikázání jedině věty, která by nějak snižovala důstojnost pohlaví. Vychvalují více panictví, nezavrhuje nikterak stav legitimně ženatých. Za hříchy pokládá pouze to, co za hřích prohlašuje sám přirozený mravní cit v člověku, proti čemu vystupují rozumní paedagogové, lékařové i zákonodárci. Však s nějakým výstředním vynášením pohlaví a výstředním směrem v sexuální výchově nikdy nemůže ani se stanoviska náboženského ani paedagogického souhlasiti. Kam by tento směr vedl, vidíme odstrašující příklad na filantropích francouzských v XVIII. století. Tehdy křesťanství bylo usnáno, výchově mládeže byla ponechána nejhlavnější cesta a následek této naturalistické výchovy byly hrozné výstřednosti. A trvalo to dlouhou dobu, než se lidstvo z tohoto přehmatu vzpamatovalo a nebyly to snad nedospělé děti, kteří volali po nápravě na základě náboženském jako nejsprávnějším a nejmocnějším. Tak dostalo se zásadám křesťanským nejlepšího uznání. — Podobně i nyní mnozí ti, kteří postavili se v názorech o životě sexuálním na stanovisko protikřesťanské, upadají do velikých výstředností. Mnozí až zbožňují lidskou přirozenost, pud pohlavní, a vidíme i následky toho: ničení vlastního těla, poklesnutí úcty k ženě a přemnohé zločiny. Lidstvo potřebuje vždy poznávajícího a zušlechťujícího ponětí o tomto oboru, jinak bude zničen rozdíl mezi zvířecím, lidským a božským a zničena bude všechna ethika. Výchova hlavně po stránce sexuální nutně potřebuje pevného základu náboženského.

2. Druhé dva směry stojí na základě náboženském, křesťanském; jeden však opět zabíhá do extrémů. Žádá správně za bedlivé pěstění stydlivosti již v nejuťlejším mládí, v pozdějších letech žádá za vypěstění pevného charakteru, jenž jest základním požadavkem k vypěstění mravnosti; však ve věcech sexuálních chce i dospívajícímu dítěti vše zatajiti, poučení o nich vymítá úplně z řádu prostředků vychovávacích, ponechávaje tak mimoděk všechno poučení pouhé náhodě.

Zastancové tohoto směru přidržují se ho asi z těchto důvodů: Sami nebyli o věcech sexuálních v mládí poučeni a přec se udrželi na cestě mravnosti; staří a osvědčení vychovatelé nepojali podobné poučení do výchovného plánu a jistě dobře věděli, proč tak učinili; směr sám pak na

první pohled zdá se účinněji napomáhati nábožensko-mravnímu cíli dětské výchovy, ježto mlčení neprobouzí vášni.

Však u novějších, i křesťanských spisovatelů paedagogických tento směr nejen že nenalezá již zastání, ale spíše úplně a ostře jest potírán. Obviňují jej z přílišného konservatismu, který zapomíná a nechce viděti, že mládež za nynějších poměrů rychleji bude dospívat a úsilovněji po poučení pátrati: z bezmyšlenkovitosti, s jakou tento důležitý moment při vyučování dosud byl odbýván; z falešné bázně, která bojí se zasáhnouti hlouběji do věci a odvážiti se na nové cesty, které za nových poměrů pravděpodobně, jistěji slibují vésti k cíli; ano viní směr i z nepoctivosti, když na přímé otázky o původu člověka, o vztahu dětí k rodičům atd. buď nedá odpovědi, aneb sahá k různým nejapným bajkám. Asi právem jej obviňují.

Otázky, týkající se pohlavního života, dostaví se u dospívajícího dítěte samy sebou. Vede k nim dospívající organismus tělesný, pozorování jiných lidí, jejich poměrů a života, knihy, které dítě čte, věci, které slyší, druhové, s nimiž se spřátelí. Zvláště nynější sociální poměry mají a budou míti stále větší vliv na urychlení pohlavní dospělosti dětí. Otázky vystupují vždy živěji a mocněji přibývajícimi roky. Dítě jako by dostalo novou knihu do ruky, z níž neumí čísti. Komu tedy má předložiti záhady a otázky své mladé duše? Má-li úplnou důvěru k rodičům, pak je pravděpodobně předloží jim; nemá-li této důvěry, pak neodvážá se je předložiti přímo, ale zkušeni rodičové, zvláště matka, není-li ve výchově dětí téměř slepá, uvidí v jisté době u svého dítěte nápadnou změnu v povaze: jistou nedůvěru, zamlklost, vyhledávání samoty a pod. Z těchto a jiných příznaků pozná, že dítě její, dosud k ní upřímné, počíná se zabývati novou sférou myšlenek. Co teď učiní? Bude to paedagogicky správným, když dítě odbude nějakým povrchním způsobem, snad bajkou aneb nějakým úsměškem? Bude to účinným, když takové myšlenky bude snad i pod trestem zakazovati? Aneb bude to jedním mateřským, když dítě ponechá sobě samému: v době tak důležité? Zde již netáže se zvědavost dětská, nýbrž celý probouzející se organismus lidský volá: proč to, jak to.

Ponechá-li se dítě v této kritické době rodiči sobě samému, pak bude poučení hledati jinde, a to ne vždy u čistého pramene. Nepoučí-li správně rodičové svých dětí, ale ponechají-li je bezstarostně jejich nezřízené zvědavosti, jejich temným instinktům, pak je skoro přímo odkazují, by samy pozorováním a zvidáním vnikly do těchto tajemství. Pak služební, dospělejší soudruhové, špatná kniha neb obraz budou těmito kalnými zdroji pohlavního vědění, jež však nebudou opravdu poučovati, nýbrž drážditi, rozpalovati a otravovati nevinnost a stydlivost dítěte. A dítě bude po těch věcech pátrati stále usilovněji; jak již podotknuto, též samo vzdělání dnešní mládeže, které chce vše poznati a každé věci na kloub přijíti, k tomu vede. V naší době nejedná se již o volbu mezi věděním a nevěděním, nýbrž mezi čistým a nečistým věděním.

Jakmile v dítěti rozmůže se smyslnost, pak obyčejně jest další dobrá snaha již marna. Nekalé postranní informace dávají myšlénkám a žádostem již od počátku zvrácený směr, který stále se sesiluje. Probouzející se pud spojí se s nejnižšími city a představami a dítě, zvláště hoch, zvyká si pohlížeti na sexuelní život jen se stanoviska tělesné žádosti a požívavosti. Těmito myšlenkami pud pohlavní se velice

sesiluje a seslabuje dítě duševně i tělesně; dráždivost spíše se probouzí, jest daleko intensivnější a déle trvá. Brzy potom počne i užívání nebo zneužívání pudu. Smyslnost opanuje jinocha dospívajícího a vytvoří si filosofii, že jsou to věci přirozené, nutné, a když potom později uslyší hoch o vyšším cíli pudu, o mravní zodpovědnosti za jeho užívání, o následcích jeho zneužívání, nemají tyto zásady na otročenou a zkaženou povahu již žádné směrodatné síly. Mravní energie jest zlomena. Pak i v pozdějším životě slaví hrubý požívavý egoismus triumfy. I v manželství hledá se jen upokojení pudu, o ovládnání a sebezáporu není v něm ani ponětí. Smyslné důvody rozhodují i při uzavírání manželství a pak působí tolik manželství nešťastných. Na důležitý tento stav společenský pohlíží se přímo cynicky a tak mluví se o něm i před malými dětmi.

Tyto tři důvody stačí snad k důkazu, že úplné zatajování všech věcí pohlavních autoritami povolanými i před dětmi již dospívajícími nemá vždy dobrých výsledků, ano může i velice zhoubně působiti, a že tedy tento hyperkonservativní směr nebude dobrým zvláště pro naši dobu. Nikdo nebude ovšem obviňovati směr tento, jako by on sám zavinil úpadek mravnosti ve společnosti — na tom má vinu mnoho jiných a důležitých činitelů — ale to se přece asi může mu vytýkati, že málo vyzbrojil člověka do životního boje. Závažné důvody mluví proti němu a tak zvyšují nedůvěru.

3. Nejsprávnějším bude tedy třetí směr, směr mnohých a význačných spisovatelů, žádající též za pěstění stydlivosti a charakteru v letech dětských, ale v letech dospělejších (od 12. r.) dožadující se a) dle stupňů uspořádaného, b) vážného, taktního a promyšleného, c) nábožensko-mravním duchem se nesoucího sexuálního poučení. Dle tohoto směru nemá býti pohlavní poučení dětí snad cílem (neboť směr uznává, že by bylo nejprospěšnějším otázky sexuálního života co možná nejvíce oddáliti, a proto zavrhuje jak brzké tak podrobné poučení), nýbrž spíše podporou v mravní výchově a ochranou před zblouděním. Jsou to ovšem věci problematické, těžké, o něž se jedná. Těžké, když mluvíme o nich pouze theoreticky, neboť tu zůstane i dále jakási nejistota, zda jest lepší vědění neb nevědění; těžší tím více, když se mají prakticky prováděti. Ve věcech tak důležitých nepostačí pouhé předpoklady, zde musí býti co největší pravděpodobnost o dobrém výsledku. Než směr tento slibuje podati žádané pravděpodobnosti.

Mnozí lidé považují již a priori všechno poučení o otázkách pohlavních za špatné a škodlivé, protože nemají správného úsudku o tom, co jest čistota a co jest nečistota. V pudu pohlavním a v zákonu rozmnožování lidstva vidí jen podobnost se zvířetem a proto vše, co se tohoto zákona týká, pokládají za něco ponižujícího, hříšného. Takoví zapomínají, že původcem pohlaví lidského jest sám Bůh. Bůh stvořil různá pohlaví a ustanovil pro ně manželství, by v řádném manželství tvorčí jeho dílo stále se opakovalo. Jeho všemohoucnosti bylo zajisté možným i bez pohlaví svět zalidniti; když však stvořil muže a ženu, máme důkaz, že v přítomném řádu považuje pohlaví za nutné, by se lidstvo zachovalo. Bůh pak taky nechtěl, bychom stáli nevědomí před záhadami života, nýbrž chtěl, bychom je s úctou poznali, ale duši svou čistou zachovali. Nevědění a čistota nejsou pojmy stejné. Bůh je vševědoucí, zná i hříchy, a přece tím svatost jeho netrpí. Podobně i lidé mohou znáti vše a zůstatí čistými, když správně o všem soudí a dle mravního vrozeného zákona žijí. Tedy čistota ne spočívá v pochybné nevědomosti, nýbrž ve správném pojmání člověka

k sobě, k bližním (zvláště k rodičům) a k Bohu. Kdož zavrhuje všechno poučení, zapominají též, že člověk jako bytost obdařená rozumem, svobodnou vůlí a stydlivostí vyniká i v ohledu pohlavním vysoko nad zvíře. U zvířete jest slepý pud, u člověka má převládati rozumnost a účelnost, jakož i vědomí mravní zodpovědnosti. Tento povznášející a zušlechťující názor o pohlaví jest dítěti vštípen dříve, než je opanuje ona hrubá a požívavá smyslnost, o niž dříve byla řeč. V jejím dechu pak všechny šlechtnější myšlenky jen hynou.

Starší doba neznala nynější hyperestetiky, onoho úzkostlivě vše zatajovacího systému, který v poslední době opanoval. U starozákonních židů bylo dítě považováno za požehnání Boží a tento názor sdílen byl též dětem v jejich mládí. Sama blahoslavená Panna svou otázkou k andělu: Kterak se to stane? naznačila, že ví, co jest to obdržeti dítě, a přece nemusíme se domnívati, že i to jí bylo zvláštním způsobem zjeveno. Podobně i Písmo sv. mluví otevřeným a vážným tonem o různých věcech pohlavního života se týkajících a zasloužil by skutečně výtky falešné pruderie, kdo by nad tímto otevřeným tonem se chtěl pohoršovati. I církev jedná podobně otevřeně. Dává předčítati podobná místa před věřícími i před malými dětmi a nebojí se pohoršení, předpokládajíc správně, že nejmenší ještě věci nepáchají, větší pak od rodičů že již jsou poučení a proto vážně vše přijímají. Bylo by tedy nesprávně chtiti zaváděti větší etiku a estetiku, než jí podává Písmo sv., a pak-li přec se nám někdy zdá, že Písmo mluví příliš otevřeně, jest to jen důkazem, že my jsme ve své estetice zašli příliš daleko — na škodu věci. Nikoliv frivolnost ve věcech tak vážných, ale jistě zase nikoliv přemrštěnou úzkostlivost a přemrštěné zatajování. Přílišné utajování nezachrání ještě před poklesky; často malé dítě, které považujeme za ideál nevědomosti a nevinnosti, ví již z pohlavních otázek přemnoho.

Jsou pak i nyní mnohé země (na př. Španělsko), kde prý jest všeobecným zvykem, že matky již od malička netrpí před dětmi ukřívání mateřství, nýbrž vhodným způsobem zjevují je jako přirozený zákon, že nevzniká pak ani výstřední zvědavost v letech dospívání ani výstřední dráždění. Věci tyto neslouží potom k zakázané zábavě a výchova sama sebou směřuje k čistotě. Brzké toto poučení (od 12. roku) má dvojí přednost. Především se poučení ze špatné strany a podá se o věci žádoucí povznášející názor. Tak již před časem, než se smyslnost skutečně probudí, odnímá se jí síla a přechodní léta dětská plynou pak bez většího nebezpečí. Poněchali-li se však poučení až na dobu pohlavního rozdráždění, pak poučení snadno smyslnost ještě více rozněcuje a může svést i k výstředním pohlavním skutkům.

Úplné zatajování nejdůležitějších pohlavních otázek často přímo škodí. Jest v tom snad nějaká škoda, když dítě ví, v jakém poměru jest k svému otci, že ho jeho matka porodila, k čemu jest manželství? Škoda spíše jest v nevědomosti. Dítě všimá se těchto věcí, poučením z ulice pak přijde věci na kloub a pozná, že rodiče před ním něco zatajují nebo i zjevně je klamou. Tu uvažuje: Proč mu asi neřeknou pravdu? Musí v tom býti něco zlého, když to tak tají, a přec sami v těch poměrech žijí! Slyší ve společnosti dospělých špatné úsudky o nemanželské matce a obrací to na všechny matky. Počne podezírat ze špatnosti všechny ženaté i své rodiče a sebe ve špatnosti počne omlouvati. A v této náladě má se pak vychovávat nevinnost, čistota, sebezápor, charakter? Jaké by to bylo rozčilení rodičů, kdyby znali tyto myšlenky svého dítěte! A přec myšlenky vyplynuly úplně

přirozenou cestou jednak z přirozenosti dítěte, jednak z nedostatku správného poučení. Rodiče se rozčilují a přec k tomu sami nepřímou přispěli.

Lékaři dokazují, že by se předešlo mnohým poblouzením a mnohým nemocem zvláště v době vývinu, kdyby dítě správně bylo poučeno. Mnohý hoch nepropadl by hroznému hříchu onanie, který ho potom po celý život v poutech drží a tělesně i duševně otravuje, kdyby byl patřičným způsobem poučen o svém jednání jako těžkém hříchu proti Bohu a vlastnímu tělu i duši. Často ve věku, v němž hoši oddávají se sebeprzni, nebývá ani ještě probuzena jejich fysická schopnost. Bývá to třeba jen zahrávání pohlavními ústroji, pochycené od starších soudruhů; nepřistoupí-li v čas poučení, pak propadnou úplně neřesti. Podobně jest u dívek. Lékařové opět praví, že nevědomost dívek v menstruaci bývá právě příčinou, že se až do onemocnění zabývají s touto sférou myšlenek. Stav fysický působí pak zhoubně i na stav duševní. Vážný a věcný výklad poučil by je o věci jako úplně přirozené a celkem pro zdraví indifferenční a pak celý fysiologický proces dívčího těla dál by se klidně a odváděl duševní pozornost od změn tělesných.

Tedy nikoliv přílišná důvěrnost v sexuelním poučování mládeže, ani přílišné zatajování; střední cesta nejlepší. (Pokračování.)

DR. JOS. KRATOCHVIL.

Záhada spiritismu.

K záhadám bez odporu nejtemnějším a nejméně dosud, vzdor dosti četné literatuře, objasněným, nutno počítati i záhadu spiritismu. Spiritism je zjev v sobě tak zvláštní, a v poslední době i u nás v Čechách a na Moravě tak mocně se šířící, že každý cítí potřebu a touhu nějak si jej objasniti a vysvětliti. Spisů pro i proti existuje již značná řada u všech národů. Jedni vidí ve spiritismu pouhý klam a podvod, jiní působení duchů, zvláště zlých, jiní neznámé dosud síly přírodní a pod.; jedni vysvětlují jej psychologicky, jiní různými fluidy, třetí vymýšlejí zvláštní theorie o složení vesmíru atd.

Hlavní však chybou ve většině takových studií o spiritismu bývá změtení, neb aspoň nedostatečné rozlišování spiritismu od hypnotismu. Nerozlišuje se dostatečně, které zjevy dají se vysvětliti zcela přirozeně chorobnou dispozicí organismu v hypnósi, a které jsou číře spiritistické, které jsou povahy fysio-pathologické a které jsou psychobiologické, zkrátka nerozlišuje se dostatečně hypnotism od spiritismu.

Že ve skutečnosti zjev hypnotické přecházejí se přidružují ke spiritistickým, to není důkazem, že zjevy ty jsou stejné povahy, nýbrž, že pouze využívá se jedněch pro druhé. Podobné přidružování se různých, byť příbuzných zjevů, není v přírodě vzácností, a přece nikomu nenapadá je identifikovati. Vítr, blesk a déšť postupují spolu, a přece není vítr totéž co blesk a blesk co déšť. Každá z těchto tří věcí je jiné povahy, má svou vlastní příčinu, každá z nich může působiti nezávisle na druhé. Nutno tedy přesně rozlišovati hypnotism od spiritismu v zájmu vědy i pravdy. Pokusy

o to již se staly. Nedávno v druhém vydání vyšla studie italského profesora dra Jos. Lapponiho „Ipnotismo e spiritismo“ jest toho zřejmým důkazem. Na základě jeho práce, jakož i delšího již studia mnoha jiných spisů, jež uvedu na příslušných místech, podávám tuto skromnou studii, aby i u nás palčivá ta záhada spiritismu došla kritického posouzení a osvětlení; neboť většina prací našich o záhadě této postrádá kritického měřítka, jsouc diktována buď slepým přilnutím k spiritismu, buď zásadním odporem proti němu. Pojednám tedy nejprve o hypnotismu a rozeberu vnitřní povahu zjevů jemu vlastních, bych podobně učiniti mohl i se spiritismem. Po té prozkoumám analogie a rozdíly obou a upozorním na různá vysvětlování záhady. Zakončím pak poukazem na socialní i individualní účinky hypnotismu a spiritismu, jak je líčí Dr. Lapponi.

I. Hypnotism.

Hypnotism kořeny svými sahá až do dob nejstarších, zrovna tak jako spiritism. Všichni národové měli své mysterie a tajná učení. „Psychologie národů podává důkazy, že jsou v lidském duchu zakořeněny určité ideje, které elementární silou pronikají všechny věky a plemena lidská, odolávající i nejmocnějšímu příboji protivných vln kultury.“ Staří Médové, Chaldeové, Indové, Egypťané, Řekové i Římané znali valně zjevů, jež přispíváme dnešnímu hypnotismu. Dějiny čarodějnic a černokněžníků ve středním věku dokazují, že hypnotism jako chorobný, spontanní zjev rozšířen byl po celé staré Evropě. Populární však stala se teprve věc tato vystoupením německého lékaře Mesmera na konci 18. století. Ten tvrdil, že tělesa nebeská působí direktně na živočišné organismy prostřednictvím jakéhosi fluida, jež vše proniká a že též magnet má sílu působiti na organism, ba že i ruce a oči jistých individuí pomocí zvláštního fluida mohou tak působiti. Tím dal základ k učení o t. zv. živočišném magnetismu. S počátku přijato učení toto blahovolně, ale již r. 1884 bylo odsouzeno jménem vědy, jako nebezpečné společnosti, mravnosti i fysickému zdraví. Teprve anglický chirurg James Braid, jenž vlastně prvý užil názvu „hypnotism“, prozkoumal správně základy těchto zjevů v letech padesátých minulého století. R. 1875 francouzský učenec Richet zkoumal tutěž záhadu pode jménem somnambulism. V posledních pak letech konečně dokázáno, že v základě a částech opravdu vědeckých živočišný magnetism čili mesmerism, hypnotism čili braidism i somnambulism čili umělá katalepsy jsou jedna a táž věc neb části téže věci.

Jak jméno ukazuje, jest hypnosa uměle vyvolaný spánek, v němž možno vyvolati abnormní činnost mozkovou. Prostředky k vyvolání hypnosy, ovšem jen u osob s přirozenou k tomu dispozicí neb za jistých okolností, jsou velmi různé: psychické, fysické, mechanické, smyslové a narkotické (jako ether, chloroform, alkohol a pod.). Tak na př. dotýkáme se spánku osoby, kterou chceme hypnotisovati, neb dáme jí před oči lesklý předmět na př. skličko neb kov, na který dopodají sluneční paprsky a velíme, aby na předmět ten upřeně se dívala. Také můžeme působiti pouhou suggestcí, když kážeme: Spěte, Vaše oči se již zavírají a pod. Čiře mentalní hypnotisování vědecky se popírá. Probuzení praktikuje se rozkazem: Vzbudte se! neb fouknutím do obličeje, neb přitisknutím studené mince na čelo hypnotisované osoby a pod. Všechny metody uspávací spočívají vlastně na autosuggestci, neboť všechny směřují k tomu vyvolati u subjektu

představu spánku; když pak jí přijal a očekává spánek, má již vůli k usnutí a věc stává se snadnou.

Dle toho, jakým prostředkem vyvolali jsme stav hypnotický, je různý i počáteční zjev jeho. Obyčejně prvou fází bývá lethargie. Údy individua jsou bezvládné. Hýbavost volní neb reflexní jest úplně odstraněna. Činnost duševní však nepřestává. Subjekt vnímá vše, rozumí všemu; není však naprosto s to dáti o tom důkazy přítomným. Je to něco podobného, jako když jsme v obyčejném spánku postrašeni hroznými fantasmy; chceme křičeti, volati o pomoc, hýbati se, ale není nám to možno. Tento druh lethargie nazývá Dr. Lapponi „jasná lethargie“ oproti lethargii obecné, kdy údy jsou bezvládné a subjekt zdá se ponořen v opojný spánek. Lethargie jasná dává klassické příklady o t. zv. zdánlivé smrti, jak ji popsal na př. z vlastní zkušenosti kardinál Donnet ve francouzském senatu r. 1866.

Mírným pootevřením očí subjektu přejde lethargie v katalipsii. Údy ztrnou a setrvají v poloze, kterou jim dáme. Zvedneme-li takové individuum a opřeme-li je hlavou o lenoch jedné židle, nohama o lenoch druhé židle, zůstane v takové poloze. Natáhneme-li mu ruku a vložíme do ní tužku, kreslí rovnou čáru na pohybující se desce, což je nejlepším důkazem, že podvod je tu vyloučen. Mohutnosti duševní jsou v naprosté nečinnosti, člověk ten je nepřístupný zevnějším vlivům, necítí žádných bolestí.

Třeme-li osobě té lehce čelo neb nějak podobně, stav jeho se změní v somnambulism. Ona se ožíví, dech a puls fungují normálně, síla svalů a smyslů zvýší se neobyčejně, nadnormálně. Hypnotisovaný čte nejmenší písmo při pootevřených pouze očích a zcela slabém světle. Byl učiněn pokus, že předložili osobě hypnotisované mikroskopickou fotografii členů jisté učené společnosti anglické; fotografie byla formátu nepatrného čtverečku, jehož každá strana byla asi 2 mm dlouhá, v tomto čtverečku bylo zobrazeno 12 osob a hypnotisovaný popsal jich zevnějšek, když mu bylo vnuknuto, že fotografie má velikost archu papíru. Schopnost zraková převyšovala tu mnohatisíckrát zrak normální. Podobně i ostatní smysly bývají nad normal citlivé.

Při všech těchto chorobných zjevech, jež jsem právě popsal, hlavní roli hraje suggestce, vnuknutí nějaké ideje, touhy neb činu. Hypnotisovaný je úplně závislý na suggestivním vlivu hypnotisera. Podá-li mu tento sklenici vody a řekne, že je to šťáva malinová neb solná voda, stahuje dle toho hypnotisovaný obličej. On pije z prázdné sklenice silné víno a cítí se opilý. Sepneme-li mu ruce, klekne si jako by se modlil; řekneme-li mu, že je pes, počne štěkati, že je koberec, položí se na zem atd. atd. Ba i posthypnoticky t. j. po probuzení koná rozkazy v hypnose mu uložené. Příkladů je dosti.

Suggestivně může působiti individuum i samo na sebe a zjev ten nazýváme pak autosuggescí. Může se pak dít buď dobrovolně a vědomě, když děje se za normálních okolností a při plném zdraví, neb nedobrovolně a nevědomě, když děje se ve spánku, nebo v deliriu nebo vlivem mocných představ a pod. Suggestce musí vždy vycházeti ze zevnějška: při suggerování jiné osoby je to slovo, gestus, impresse smyslová a pod., při autosuggesci pak nějaká představa. Suggestce čistě mentální bez vnějších vlivů je vědecky nepřipustná.

O mnohých hypnotisovaných se vypravuje, že v hypnose mluvili cizí řečí, již se nikdy neučili. Doposud však vždy bylo dokázáno, že poznali řeči ty buď v mládí neb nějak náhodou. Jistá nevzdělaná služka citovala v hypnose řecké verše; bylo pak dokázáno, že je slyšela častěji od profesora, u něhož sloužila. Někdy možno suggerovati hypnotisované osobě, že po jisté době bude na př. krváceti z nosu, že nebude viděti na jedno oko, že nebude moci mluvit, a vše skutečně se vyplní. Ba možno vyvolati i t. zv. zdvojení osobnosti, když suggerujeme hypnotisovanému, že není již ta osoba, nýbrž jiná. Individuum takové skutečně pak hned zcela jinak si počíná. Hypnosi možno konečně i léčiti, ale jen poruchy nervového systému; vyléčení však taková nebývají stálá.

Mnoho ještě jiných podobných věcí dalo by se vypravovati o vlivu suggesce v hypnotickém stavu; při všech však nutno dodati, byla-li suggesce přijata, ježto hypnotisovaný při věcech delikátních přechoť se vzpouzí pro instinktivní jakýsi odpor. Ovšem u individui často hypnotisovaných odpor ten se oslabuje a ztrácí, ba dochází se k výsledkům, že suggesce působí i při probuzení. Vůle nešťastného takového individua je plně zlomena, ve fantasii jeho působí jen vliv hypnotiséra.

Fokusme se nyní vysvětliti zajímavé a opravdu podivuhodné tyto zjevy. Předně jest jisto, že nějakých teorií o živočišném magnetismu, fluidech a pod. naprosto nelze připustiti, ježto dnešní fysika nic podobného nezná. Tím méně ovšem možno tu mluvit o nějakém nadpřirozeném působení, neb že by vše byl jen podvod a úmyslný klam. Přehlédneme-li vědecky prozkoumaná a dokázaná fakta hypnotismu, poznáme, že neděje se vlastně v hypnose nic, co by nebylo tu a tam možno, ovšem v míře menší, i za okolností normálních, ve stavu bdění. Hypnotismus, jak jistě správně praví Dr. Lapponi, není než zvláštní chorobný stav středů inervačních, stav chorobný, opravdu podivuhodný, ale vždy přece jen vysvětlitelný.

Tvrzení toto dokazuje zcela jasně faktum, že popsané ony tři zjevy hypnotismu — lethargie, katalepsy a somnambulism — vyskytují se v životě dosti často. Třeba jen navštívit nemocnice a blázince, chceme-li viděti prvě dva stavy, stav třetí vyskytá se často v rodinách, konviktech, kolegiích a pod. Vyskytují-li se chorobné tyto tři stavy odloučeně, proč by se nemohly sloučiti neb postupovati po sobě, jak se děje v hypnose?

Suggesce pak jest zjev ve všedním životě velmi častý; přemlouvání, rozkazy, příklady, následování atd., toť vlastně všecko jsou jen druhy suggesce. Proto i zvláštní vztah hypnotiséra k hypnotisovanému, není tak nic příliš zvláštního. V hypnotickém stavu fantasie subjektu je plně zaujata osobou, která jej hypnotisovala, a nemá smyslu pro nic jiného. Něco podobného vidíme u každé pečlivé matky, kterou neprobudí často dosti silné a mocné zvuky cizí, ale za to i nejslabší vzdech jejího dítěte, pro něž matka taková vlastně stále bdí. Hypnotisér slovy a činy svými vzbuzuje v subjektu zvláštní obrazy, jež tento pokládá za skutečnost a slabou vůli svou jim podřizuje. Tak stává se hypnotisovaný jakýmsi automatem v ruku hypnotiséra, ovšem také jen do jisté míry. Sesílení zraku, sluchu atd., není též nic nepřirozeného, neboť je možné i požitím hašíše. Necitlivost pro rány a bolesti vyskytuje se často při velmi čilém zaměstnání, v boji a pod., jako zase vzpomínky i nejstarší obnovují se v horečce, při náhlých životních nebezpečích a pod. O zlepšení jistých

nemocí domlouváním a suggestcí může vypravovati každý lékař. Také zdvojení osobnosti u bláznů nebývá řídkostí.

Zkrátka, jak patrně, hypnotismus a jeho zjevy, není nic jiného než chorobný stav mozko-míchový, v němž nenalezneme ničeho, co by nebylo možno srovnati s jinými fakty vědě známými. Stav ten neodporuje ani nepřevyšuje obyčejné zákony fysiky biologické. Vždyť konečně mnohé zjevy hypnotické možno vyvolati i při zvířatech na př. slepici, koni a jiných. Nad to je dnes vědecky přesně dokázáno, že kdo je plně zdráv, nemůže býti nikdy hypnotisován, a že všechna individua k hypnosi náchylná, buď zdědila chorobou tu disposici neb nejsou úplně nervosně zdráva, byť na prvý pohled se tak třebas nezdálo. Proto též k hypnosi nejvíce jsou nakloněny osoby hysterické, ba zdá se vůbec, že hypnotism není než odruda hysterie, a tím ovšem zjev zcela přirozený.

Literatura hypnotismu. Baréty, Le magnétisme animal, Paris 1890. — Bernheim, Hypnotisme, suggestion, psychothérapie, Paris 1886. — Binet et Féré, Revuephilos. 1885. — Charcot, Hypnotisme, Paris 1890. — Cullerre, Magnétisme et Hypnotisme, Paris 1895. — Campili, Il Grande Ipnatismo, Torino 1896. — Ottolenghi, La suggestione e le facoltà psichiche occulte, Torino 1900. — Lapponi, Ipnatismo e spiritismo, Roma 1906. — Wundt, Hypn. u. Suggestion, Leipzig 1892. — Hirsch, Suggestion u. Hypnose, Leipzig 1893. — Navrátil, Die Elemente der psych. Therapie, Wien 1896. — Masaryk, O hypnotismu, v Praze 1881. — Janeček, Před branou vyšších světů, v Praze 1903.

II. Spiritism.

Spiritism objevuje se již u nejstarších národů v nejprimitivnějších náboženstvích lidstva. Chaldeové, Indové, Egypťané a Židé již v dobách nejstarších věřili, že možno obcovati s duchy zemřelých a že jistí lidé zvláště jsou schopni duchy vyvolati (t. zv. nekromancie). Podobně v dějinách Řeků a Římanů nalezneme časté zmínky o vyvolávání a obcování s mrtvými. Že spiritism i ve věku středním dobře byl znám, dokazují velmi četné zmínky spisovatelů, ba i obžaloby některých papežů z nekromancie. V dobách těch také nikomu ani nenapadlo popírati možnost vztahů mezi lidmi a duchy zemřelých. Teprve v polovici XVIII. století věda prohlásila, že spiritism je jen chorobný zjev a myslila, že tím jej na vždy odstranila. Ale právě naopak, brzo potom spiritism tím mocněji počal se šířiti po celém světě, a dnes prý má již asi 30 mil. stoupců, což ovšem zdá se číslo přehnané.

Novodobý spiritism rozšířil se do ostatního světa z Ameriky. V městě Hydeswille ve státě Novo-Yorském slyšela protestantská rodina Foxova stálé údery a klepání ve zdech a podlaze, stropě a nábytku, ba často nábytek byl přestavěn, různé předměty se u přítomnosti rodiny pohybovaly a dcerušky Foxovy citivaly, jak jim neviditelné, studené ruce jezdí po těle. Matka rodiny, když jednou zase bylo slyšeti stálé tukaní, tázala se, je-li původce toho duch, ale ihned jí odpověděno rychlými údery, že ano. Po té ptala se na stáří svých dítek a zase se jí dostalo správné odpovědi. Rodina Foxova pozvala pak sousedy, aby též pozorovali zvláštní ty věci a tu bylo pozorováno, že vše lépe se dařilo, byla-li přítomna ně-

kteřá z dcer Foxových. Bylo z toho jasno, že některé osoby jsou dobří prostředníci, neboli media, mezi duchy a lidmi jinými.

Když poznán byl význam mediůnů, zkoušelo se i mimo dům Foxův vyvolati zvláštní ony zjevy. A pokusy skutečně se zdařily co nejlépe. Počet mediů se velmi rozšířil a praktiky spiritistické rozmáhaly se den ze dne. Z Ameriky přenesen spiritism do Evropy a tu rozšířil se ve všech státech, Anglii, Německu, Rusku, Francii, Itálii a brzy dostal se i k nám do Čech.

Že praktiky spiritistické rozrušily neobyčejně mysl všech vrstev lidských, netřeba dokládati. Kdežto někteří pokládali vše za bláznovství a podvod, jiní počali zkoumati vnitřní povahu zjevů zcela vážně a přesně. Spiritism mezi tím se rozvíjel a zdokonaľoval. Po periodě spiritismu typologického, kdy neznáme ony bytosti odpovídaly klepáním, nastala perioda spir. grafologického, kdy odpovídá se direktním písmem, jež píše buď stolek neb medium neb i tužka sama.

Odtud vlastně datuje se onen, nyní nejrozšířenější úkaz spiritismu — hýbání stůlů. Účastníci položí ruce zlehka na stůl tak, že krajní prsty se dotýkají. Po nějaké době započne se stůl hýbati, pozvedne se na jednu neb dvě nohy a pak zase zvolna neb náhle klesne do původní polohy. Někdy stůl se pohybuje od místa k místu, jindy slyšeti klepání a praskot ve stole anebo v jiných předmětech poblíže umístěných, ba někdy, je-li přítomno zvláště schopné medium, pohybuje se veškeren nábytek ve světnici. Židle, pohovky, zrcáďla, obrazy atd., tančí ve vzduchu, vyhýbají si navzájem, lomozí a konečně vše zase se vrací na své místo.

Jiný druh zjevů podobných, obyčejně zvaných materiálních, je změna tíže těles; předměty těžké stávají se zcela lehoučkými a naopak, ovšem vše jen na několik okamžiků. Také se stává, že medium mění své rozměry. Před očima účastníků najednou stává se obrem, podruhé opět trpaslíkem, a to tak dlouho, jak si přítomní přejí. Medium Homa vznesl se u přítomnosti mnoha svědků do výše, vyletěl oknem z pokoje, vrátil se do něho oknem druhým. Pokoj byl ve výši 85 m. nad zemí. Při pokusech takových často zvonky samy zvoní a hudební nástroje hrají. Někdy ze stropu světnice padají čerstvé květiny, z jiných místností přilétají knihy a předměty, jež si někdo přeje, neb přítomní cítí, jako by jim někdo sahal na vlasy, ruce, obličej a pod.

Z nejzajímavějších materiálních pokusů jest proniknutí hmoty hmotou, jež pozorovali Angličan Crookes a prof. Zöllner. Květina ze středu kytice vznesla se do výše, spustila se na stůl, nezastavila se však, nýbrž pronikla skrze stůl úplně. Crookesova paní prý viděla ruku, jež květinu položila na parketu a zmizela. Při prohlídce pak shledáno, že květina byla neporušená. Podobný zjev s lasturou popisuje prof. Zöllner, jenž viděl i vázání uzlů na provázku, jehož konce byly spojeny. Všecky tyto materiální pokusy daří prý se nejlépe v temnotě; tu pak objevují se též úkazy světelné: plaménky, zářící koule, proužky, obláčky sem tam se pohybující a pod.

Nejpodivnějším zjevem spiritismu je materialisace duchů. Před očima přítomných účastníků zjevují se postavy částečně neb úplně hmotné. Někdy ztělesňují se pouze části těla lidského: ruce, nohy, poprsí a pod., jindy postavy celé, jichž se lze dotýkati, je vážit, pozorovati dech, oběh krve, jež možno i fotografovati. Obyčejně vytvářejí se postavy ty z jakéhosi

mráčku znenáhla, jindy zjevují se najednou hotově. Postavy ty usmívají neb mrači se na přítomné, pohybují se, tisknou přítomným ruce, ba jsou případy, že i mluví, zpívá, píše, dovoluje dotýkati se svých šatů, vlasů a pod. Při všech těchto pokusech je medium ve stavu bezvědomí v t. zv. transu. Po materialisaci nastává dematerialisace. Postava pomalu se rozpívá neb někdy i náhle zmizí.

Ještě podivnější věci než media ve schůzích spiritistů na západě, konají indičtí fakirové. Jsou to na př. tanec listí, oživená vása, urychlení vzrůstu rostlin, pohřbení za živa a pod.

Příbuzny zjevům spiritistickým, ne-li s nimi identické, jsou zjevy t. zv. telepathie, jak je nazývá Flammarion. Je to působení do dálky, tak že osoba jsouc na určitém místě vyvíjí činnost, jejíž účinky v témž okamžiku projevují se na místě vzdáleném na př. když v okamžiku neobyčejném (v hodině smrti, nebezpečné nemoci a pod.) dostává se lidem vzdáleným, na něž onen člověk myslí, zpráva nějaká o tom, buď předtuchou, nepokojem neb i úkazem hmotným. Příkladů je velmi mnoho; nejznámější o Swendenborgovi, který popsal požár stockholmský ze vzdálenosti 50 mil, jak vypravuje filosof Kant.

Všecky tyto zjevy spiritistické zdály by se jistě jen nějakým fantastickým románem, kdyby tu nebylo přesných údajů osob, jež záhadami těmi se obírali a je studovali. Na spiritistickém kongressu v Paříži r. 1889 v sále velkého Orientu francouzských zednářů, kde bylo asi 500 delegátů spiritistů celého světa, byly sepsány statistiky, jež ukazují na 10 millionů svědků pro mnohé z uvedených zjevů. Nejvíce ovšem spiritismu přispělo, že i slavní mužové vědy zjevy jeho zkoumali. Jsou to na př. Aksakov, Flammarion, Zöllner, Fechner, Buttlarov, Prel, Weber, Ulrici, Wallace, Gibier, Lombroso, Richet, Schiaparelli, Ferri, Morselli, Balfour, Gladston, Jourovič a četní jiní.

Co tedy souditi o celé té záhadě, jak ji vysvětliti? Hned předem pokládám za nutno upozorniti na některé věci, jež záhadu tuto charakterisují. Spiritism vznikl a rozšířil se ze země, kde výstřednost, láska k podivnostem je zcela obyčejnou. Nad to Američané jsou směs nejrůznějších národů, kteří nemají tradice, aspoň jistě neměli v době, kdy vznikal spiritism. Průměrná vzdělanost je dosti značná, ale obrácená jen k praktickému. A v takovém ovzduší, jak by se nedařilo všemu zvláštnímu, tajuplnému, přehnanému? Spiritismu tedy nikdo nepřekážel. Ani stát ani církve šíření jeho nezamezovaly.

Věc druhá jest, že media, t. j. prostředníci a vyvolavatelé duchů, jsou většinou lidé nervopathičtí, lidé abnormální. Nelze popřiti podobnost mezi nimi a věstci a sibyllami starověku, stav jejich dobře naznačuje obvyklé ono slovo „trance“, že totiž jsou ve stavu nepřirozeném, že přešli v bytost jaksi jinou, že tedy jsou bezvědomí, nemocní a tím neodpovědní.

Dějiny spiritismu dosvědčují, že i spiritism postupně se vyvíje! a vyvíjí, což špatně přece jen souvisí s působností bytostí vyšších. Duchové byli by počali na sebe upozorňovati tlčením, hřmotem a pod., později zjevy mechanickými neb biologickými, dále písmem neb řečí, až konečně by se byli počali zhmotňovati, objevovati se tělesně, jako lidé, a nechali se fotografovati. To přece jest jen postup zvláštní a divný.

Jiný zjev neméně zvláštní, jest snadnost a poslušnost, s jakou se ti duchové objevují lidem a jich poslouchají. A zajímavo jest, že mají obyčejně totéž přesvědčení, tentýž, abych tak řekl, názor světový jako lidé, kteří vyvolávají: ke zbožným přicházejí zbožní, k politikům politikové, k učencům učenci, kupcům kupci atd. atd. Z téhož důvodu duchové v Anglii jsou skeptičtí, rozvážní a prozíraví; v Německu spekulativní, transcendentní; ve Francii liberální a frivolní; ve Spoj. Státech positivističtí, dogmatictí, v Itálii pantheističtí, atheističtí, u nás v Čechách mystičtí, povrchně náboženští atd. atd. Zajímavo jest, že duchové u všech národů tupí, neb pomíjejí naprostým mlčením náboženství katolické.

Všecka tato fakta mimovolně musí v nás vzbuditi podezření, není-li snad celý ten spiritism pouhou hallucinací či illusí, nebo podvodem. A skutečně vyskytly se obě tyto domněnky při vysvětlování spiritismu.

Domněnka prvá, že všechny zjevy spiritismu jsou pouhou hallucinací a illusí, jest nepřijatelná. Nelze přece uznati, že to, co tolik spisovatelů všech dob, od nejstarších počínaje až po dny naše, a všech národů, vypravuje o možnosti styku bytostí živých s vyššími bytostmi nehmotnými, jest pouhým produktem choré mysli. Bylo by divno, aby lidé všech míst a dob měli úplně stejné iluze a hallucinace, zvláště vzpomeneme-li na muže, kteří studovali spiritism za posledních padesát let. Pravda ovšem jest, že mezi lidmi, kteří zabývají se prakticky spiritismem jest většina nervově zatížených, to však dokazuje pouze, že osoby takové mají více zájmu o podivnosti a zvláštnosti. Ano zjevy, o nichž se tu jedná, jsou takové, že i osoby zdravé mohou jimi utrpěti nervové poruchy. Skeptik a materialista italský, prof. Lombroso, když přítomen byl 1892 v několika sedánkách spiristických, kde mediem byla Eusapia Paladino, vyznal několika přátelům: „Dopo quest' altra prova vado via, perchè sento che diverrei pazzo; ho bisogno di riposare lo spirito.“ (Po této zkoušce odejdu, ježto cítím, že bych sešlel; musím uklidnit svou mysl.)

Kdyby však i lidé trpěli hallucinacemi, jak si vysvětlíme, že i přístroje fysické, jichž užil Crooks, konstatovaly skutečnost jistých zjevů? — Připouštíme, že některé zjevy opravdu by se daly dobře vysvětliti hallucinací, ale jest zase mnoho zjevů jiných, jež nikdy takto nevysvětlíme.

Co však souditi o domněnce druhé, že spiritism je pouhý podvod a klam? Faktum jest, že při spiritismu již častokrát odhalen byl podvod, že mediem nejednalo se o nic jiného než o vydírání peněz. Nejznámější jest případ s Bastianem, jehož podvod odhalil rakouský arcivévoda Jan r. 1884. Ke třetí sedánce 11. února chtěl arcivévoda zameziti „duchům“ návrat za oponu. Mezi pisárnou, jež byla vyhrazena pro diváky a knihovnou, kde mělo seděti medium při materialisaci, byly upraveny dveře tak, aby je bylo možno z pisárny pomocí motouzů zavřiti. Večer shromáždila se společnost. Arcivévoda sedl ke koncům motouzů a vedle něho korunní princ, kteří byli umluveni, že při třetím zjevu celé postavy zatahnou motouzy. Po prvním oddilu sedánky, kde jednalo se o zjevy fysické, nastala „materialisace duchů“. Ukázala se veliká postava. Druhá celá postava, zpola Říman, zpola rytíř, s obnaženou hlavou a bílým obleku již vracela se za oponu, když zatahli provazem, křídla těžkých dveří padně zapadla a skobami byla uzavřena. Za oponou nalezen Bastian, třesoucí se strachem. Podobných podvodů dalo by se uvésti ještě velmi mnoho. Ba není takřka známějšího media, jež by nebylo aspoň v podezření podvodu,

nebylo-li přímo dopadeno. Vždyť i první šířitelky spiritismu v Americe, sestry Foxovy, byly prý usvědčeny z podvodů a kejklů.

Oproti tomu soudí prof. Karel Richet v *Revue philosophique* (sept. 1895), že je v tom odpor „aby lidé vybraní, zaujímající důležité vědecké neb sociální postavení, mravně bezpečně pevní, se byli sjednotili po celém světě k líčení zjevů lživých Nechceme-li zaujati stanovisko upřílišně skeptické, nemůžeme tvrditi, že spiritism je pouhý podvod a klam.“

Vedle podvodů úmyslných mluvívá se při spiritismu o t. zv. podpodech nevědomých, jež konají media s nejlepšími úmysly a bez nejmenšího podezření, že vlastně se klamou. Ovšem vysvětlení toto vztahuje se jen na některé zjevy speciální, totiž na hluk a úderý a na pohyb nábytku. Pokud se týká hluku a úderů, dokázali professorové Flint v Americe a Schiff v Itálii, že podobné zvuky vznikají náhlým stahováním jistých svalů, což není možno zevně pozorovati. Možno stahování takové vyvolati svobodně neb i děje se tak spontanně a nevědomě. Dr. Schiff zdokonalil se tak v tomto umění, že dovedl vzbuditi podobné zvuky úplně dle své vůle, třebaš co nejpravidelněji.

Hlasy tajemné, jež možno slyšeti v sedánkách spiritistických, vysvětlují mnozí tak, že media jsou obratní břichomlavec, kteří při zavřených ústech vydávají různé zvuky, jež zdají se vycházeti z různých míst.

Otáčení a pohyb stolků vysvětlují někteří učenci tak, že mezi osobami tvořícími řetěz obyčejně bývá někdo, jenž následkem přílišné pozornosti a touhy po splnění zjevu padá do hypnose, třebaš jen okamžitě. Nevědom pak svého stavu se stálo fixní ideou, že stolec se otáčí, začne sám jím otáčeti. Ostatní sledují pohyb; mezi tím individuum procitá z hypnotického spánku a neví ničeho o svém činu. Tak vysvětlovala zjevy spiritismu fysická společnost university petrohradské r. 1876. Že se stoly pohybují bez dotyku na pouhé přání, obyčejně se popírá. V nejnovější době kodaňský psycholog Alfred Lehmann, který všecy skoro podivnosti spiritismu připisuje nedostatečné pozornosti, neodůvodněnosti zpráv a neznámým dosud činnostem v člověku, konal o této věci mnoho pokusů s několika mediemi, ale všecy marně.

Považuji za nutné upozorniti při této příležitosti na důležitost t. zv. chybné pozornosti. Podává-li o nějaké věci zprávu několik osob, které chtějí říci pravdu, uslyšíme různé, často si i odporující zprávy. Pozornost naši přerušují totiž různé příčiny fysické i duševní. Na př. zrak v temnotě pokládá vše za vzdálenější a větší. Podobně sluch nerozezná hned odkud vychází neznámý zvuk ve světnici, zda z dola či se strany či s hora atd. V hlučícím větru a dešti slyšíváme různé zvuky lidské. Vtlačíme-li někomu studený peníz do ruky a ihned mu jej nepozorovaně odejmeme, zdá se mu, že má ještě peníz v ruce a pod. Je-li člověk nad to rozčilen, nesmí se nikdy spoléhati na své smysly: láska, nenávisť, smutek, strach, očekávání činí člověka slepým. Že chybám těmto podléhají i přírodopisci jest jisto a nepochybné. Nad to pokusy spiritistické nejsou vlastně ani skutečnými pokusy vědeckými, ježto ani podmínky a způsob, kterak se dějí, nejsou vědecké, ani příčinné spojení jejich podmínek a následků není správné. (Dobře na tuto věc již u nás upozornil Kapras ve studii „Spiritismus“ (1886) str. 75—85).

Jak patrné, domněnka, že spiritismus je vlastně jen vědomý neb částečně nevědomý podvod, má v sobě mnoho věrojatného. Dnešní psychofysika mnoho záhad nám vysvětlila cestou zcela přirozenou. Nad to většina

úkazů spiritistických vyznačuje se zjevnou malicherností: přestavování nábytku, otáčení stolku, nesrozumitelné mluvení a písmo a pod.

Přes to přese všechno soudí Dr. Lapponi, že by nebylo logické a správné pokládati spiritism za pouhý podvod. K tvrzení tomu nutí jej vzpomínka na hypnotism, jenž taktéž na počátku valem odsuzován jako podvod a přec dnes vědecky jest zjištěn. Že při spiritismu bylo mnoho podvodného jest jisté, ale též jiné lidské věci jsou sloučeny s podvodem. Nemá lékařství svých šarlatanů, nemá věda svých škůdců a pod.? A přece netvrdíme, že vše je v nich klam. Chceme-li postupovati logicky, nesmíme ani o spiritismu tvrditi, že je pouhým klamem a podvodem, zvláště uvážíme-li, že v přemnohých případech media jsou osoby nevědomé, nevinné, často i slabé a choré. Vzpomeňme též, že již častěji vypsány značné ceny,¹⁾ aby dokázán byl podvod některých zjevů spiritistických, ale vždy dosud marně. Nad to při mnohých podvodných mediích objeven podvod jen při jistém zjevu, ostatní však zůstávají bez vysvětlení. Tak na př. Eusapia Paladino bez příprav a držána jsouc za ruce i nohy, dovedla před Psychical Research Society v Londýně rozeznání hudební nástroje, štípati vzdálené osoby, hýbati těžkými stoly, otrásati záclonami v oknech a pod.

Jsou-li tedy mezi zjevy spiritistickými některé, o nichž možno dokázati podvod buď vědomý neb nevědomý zjev fyziologický, jsou přece zase jiné, jež nám nevysvětlí ani podvod, ani umění, ani věda. Není jich sice mnoho, ale otázka počtu nemůže přece působiti na otázku po povaze těch zjevů. Vždyť kdyby se jednalo jen o jediný zjev, stačilo by to pro naše tvrzení. Vzhledem pak k povaze těchto zjevů musila věda připustiti, že jsou nejen vyšší, ale někdy přímo odporují známým zákonům kosmické přírody. Zdvihání těžkých těles, vznik světélek a zvuků bez přípravy a pod. jsou přece jen zjevy odporující zákonům fyziky, jako jiné zase odporují zákonům biologie neb psychologie. Zjevy spiritistické jsou tedy projevy řádu m i m o p ř í r o d n í h o, což marně se popírá a priori, marně vyvrací a posteriori. Spiritism jasně dokazuje, že to, co materialism a racionalism stále vyvracejí a popírají, totiž nadpřirozeno, patří stále k tužbám člověka.

Některé zjevy spiritistické daly by se vysvětliti neznámými dosud silami fysickými, jež neutralisují činnost a energii známých nám sil kosmických. Pravím však některé (na př. telepathie), ne však všechny; neboť jiné zjevy (na př. zjevy t. zv. intelektuální a t. zv. materialisace, o nichž jsme výše mluvili) silami fysickými vysvětliti se nedají. Jak tedy vysvětliti tyto zjevy? Někteří převádějí vše na psychickou pathologii, na chorobu nervovou, na illuse a pod., ale zapomínají, že se tu jedná i o zjevy čistě fysické, kde rozum a vůle nerozhodují, jini zase emanacím fluidickým neb dynamickým z osob jiných, ale zapomínají, že emanace takové nikdy dosud nebyly dokázány. Dr. Lapponi soudí však, že logicky možno tvrditi, že zjevy ty pocházejí od bytostí nás lidí vyšších, mocnějších a rozumnějších, jež nazýváme v řeči své duchy, připodobňujíc je dechu, vzduchu, ježto unikají vněmům našich pěti smyslů. Tedy moderní spiritism není nijak různý od dávné magie a nekromancie, nýbrž s nimi identický.

Nelogickým závěr Dr. Lapponiho se mi nezdá, ač jasně vyjádřen není, jak by bylo žádoucí. Když rozlišíme přesně zjevy hypnotické od spiritistických, když vyloučíme zjevy podobné, buď vědomě buď nevědomě, když vysvětlíme, raději řeknu připustíme, že by bylo možno vysvětliti, jisté zjevy neznámými dosud silami přírodními, zbývají ještě zjevy, jež nijak

¹⁾ Na př. známému materialistovi B ü c h n e r o v i nabídnuta v Novém Yorku cena 10.000 dolarů, prof. Tyndalloví a Levesovi 30.000 franků.

si nevysvětlíme snadněji než zasahováním bytosti řádu jiného v řád náš. Jaké jsou to bytosti, zda ďábel, jak soudí Bělina v nedávno vydaném spisu „Spiritismus“ neb duchové jiní nebo medium samo, jest ovšem otázka jiná, kterou nesmíme tuto řešiti. A neodporuje závěr náš ani nejnověji vyslovenému mínění Naudeta, o němž referuje „Hlídka“ čís. 2. že medium reprezentuje typ lidí, který se teprve vyvíjí a připravuje. Budou to bytosti pokračující, bytosti obdařené dokonalejším nervovým systemem, jemnějšími smysly, méně obmezenými prostředky fyziologickými a psychologickými. Zdá se vůbec, že pokrok rasy děje se zdokonalením jemnosti a citlivosti našeho nervového systemu. — Též dle našeho mínění media sama již by mohla býti bytostí řádu vyššího, bytostí „duchovější“ než my lidé dneška, bytosti s jinými již silami a vlastnostmi.

Dříve ještě než přejdeme k třetímu dílu naší studie, zodpovězme si otázku: Jak to, že spiritismus přes všechny obtíže tak značně se rozšířil a tolik našel stoupenců? Víra ve spiritismus je povahy náboženské. Lidstvo touží po náboženství, nechce však spokojiti se s náboženstvím daným, nýbrž hledí smysly ujistiti se o věcech transcendentních a hlásí se k spiritismu. Správně tu praví Krejčí ve spise „O filosofii přítomnosti“: „Pro velké množství duší intelligentnějších bývá mysticism (i spiritism a theosofie) očistem jejich víry. Skepse otřese jejich vírou v dogmata náboženská, ale neutlumí touhu po životě záhrobním, a bázeň před smrtí nedá jim spokojiti se s negativním stanoviskem vědy. Z toho vzniká nálada mystická a z ní snaha rozumem rozšířeným o bezprostřední poznání nadsmyslna vybědnouti z pochybnosti. Davše se přesvědčiti o existenci duše a duchův neodvracejí se od víry, nýbrž s tím větším nadšením k ní se vrací, poněvadž jsou příliš vzdělaní, než aby přijali všechny nesmyslnosti mystických soustav. Týž rozum, který je z prvu vypuzoval z církve, vypuzuje je z tenat okultismu a vede je, když ne k církvi, tož k náboženství. V srdci svém smířili víru s vědou a o vnější stránku náboženství, o kult a socialní jeho formu se nestarají. Mystická nálada zvroutí jejich cit náboženský. Vyberou si z mysticismu to, co by paralysovalo pochybnosti rozumové o víře v nesmrtnost a jsou šťastni.“

Literatura spiritismu: Baudi di Vesme C., Storia dello Spiritismo, Torino 1897. — Gius. Antonelli, Lo spiritismo, Roma 1902, Rossi de Justiniani, Le Spiritism dans l'Historie, Paris 1879. — Troufy Charl, Causerie spirite, Paris 1890. — De Gaudenberg Girard, Le monde Spirit, Paris 1857. — Crooks William, The Spiritism and Science v „Journal of Sc.“ 1870, 1871. — Délanne, Le spiritisme devant le Science, Paris 1885. — Gibier Paul, Le Spiritisme ou Fakirisme occidental, Paris 1891. — Gurney, Myers et Thomas, Les hallucinat. télépatig. Paris 1893. — Fichte, Der neuere Spiritualismus, Leipzig 1878. — Oheiningen, Der moderne Spiritualismus, Augsburg 1880. — Weber J., Ueber das Wesen und Zweck des Spiritismus, Budapest 1875. — A. N. Aksakov, Animismus a spiritismus. — Jan Kapras, Spiritismus, kult. a psych. rozprava, v Čes. Brodě 1886. — Jar. Janěček, Před branou vyšších světů, v Praze 1904. — Jan Bělina, Spiritismus, v Praze 1906. — Mimo těchto knih četné články v revuích.

III.

Následky praktik hypnotických a spiritistických.

Hypnotism po stránce socialní jest pln nebezpečí, nejen proto, že rozmnožuje počet neuropathiků, ale i proto, že škodlivě využívá a zne-

užívá zájmů individua ke společnosti neb naopak. Individua uvedeného v kateplepsi neb lekargii možno bez nejmenších nesnází využití k čemukoliv, k jakýmkoliv vášním a zájmům. Suggescí pak individua v hypnose možno rozrušiti klid rodinný, donutiti individuum k věcem naprosto nespravedlivým, k uznání viny nespáchané, k darům a závětím nedobrovolným atd., atd.

Mnohem méně nežli stránek škodlivých jest stránek užitečných při hypnotismu. Tak hypnosí možno přispěti k odhalení pravdy při soudu, neboť kdo spáchal něco protizákonného v hypnosi, neví ničeho o tom ve stavu normálním; hypnotisován však vše vypoví. Jako skutečné pravdy ovšem těchto vyznání nelze užiti, ale aspoň jako cesty ku pravdě. Mnoho mluvilo se o tom, nebylo-li by dobře zavésti hypnotismus při soudech, ale to by bylo osudné omezování svobody a ničení volnosti.

Po stránce individuální je hypnotismus téměř vždy škodlivý. Jest pak škodlivý fysickému zdraví a životu mravnímu. Fysickému zdraví, ježto vyvolává skryté nervosy hysterického rázu, vyčerpává činnost mozkovou, stav hypnotický usnadňuje víc a více a pod. Životu mravnímu pak, poněvadž otupuje neb přehání cit mravní, poněvadž nutí přijati za pravdu principy nejděivnější, vzbuzuje přílišnou chuť ke všemu podivuhodnému, přivádí k spiritismu. — Užitečný individuálně je hypnotismus pouze při některých nemocech nervových, jako při paralyse, hysterii a pod.

Spiritismus naproti tomu jest fysicky vždy škodlivý jak pro individuum, tak pro společnost. Způsobuje otupění neb přepjaté zvýšení sil duševních, vyvolává nejtěžší nervové nemoci. Většina nejznámějších medií a neméně těch, kdo horlivě se účastnili praktik spiritistických, zemřeli až dosud buď jako blázni, buď jako neuropathici neb jako oběti progressivní paralyse. Nad to i u méně horlivých přívrženců praktiky spiritistické vyčerpávají se a rozrušují neobyčejně síly životní. V sedánkách spiritistických často se stává, že některý účastník upadá do mdloby neb nervově zcela bývá vysílen, neb později upadá v nejhroznější nemoci. Počet na rozumu pomatených následkem praktik spiritistických jest úžasný, zrovna jako počet sebevražd. Prudké bolesti hlavy, stálá migrena, neduhy srdeční a nervové, ztráta sil a pod. jsou následky jen menší a slabší. Že spiritismus ohrožuje co nejnebezpečněji mravnost a náboženství, netřeba snad důkladněji vysvětlovati, neboť již ze stručného vylíčení našeho věc jest jasná. Jest tedy spiritismus odsouzení hodný vždy a v každé formě a za všech okolností.

Dr. JOS. AL. OPLETAL.

Hypothese Kant-Laplace-ova.*)

Staří filosofové jonšti jako Anaximander, Anaximenes, pak Heraklitus, Empedokles, zvláště však atomisté Leucippus, Demokritus, Epikur učili, že původní hmota světová jakási beztvárná, nabyla tvaru vibračním pohybem,

*) Kant v díle: Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels oder Versuch von der Verfassung und dem mechanischen Ursprunge des ganzen Weltgebäudes nach Newtonischen Grundsätzen abgehandelt. Königsberg 1755.

Laplace v díle Exposition du système du monde. Paris 1796.

při němž se od ní některé součástky odloučily. Podobné idee kosmogonické má také Cicero, Lukrecius, Vergil a Ovid. Poslední pěje ve svých *Proměnách* (I. *Metamorph.* 5.):

Ante mare et terras et quod tegit omnia coelum
unus erat toto naturae vultus in orbe,
quem dixere chaos, rudis indigestaque moles,
nec quidquam nisi pondus iners, congestaque eodem
non bene junctarum discordia semina rerum.

Ano také Pismo sv. mluví o chaosu před stvořením světa. Anaxagoras první připisoval vznik tvárnosti zemské Božskému rozumu. Po něm Plato a Aristoteles. Jejich mínění zůstalo s nepatrnými změnami platným.

Předchůdci (v širším slova smyslu) ideí Kantových a Laplaceových byli Ruggier Baco, Kepler, Cartesius, Gassendi, Leibniz, Borelli, Gilbert, Halley, Swedenborg, Whiston a j.

Kant r. 1754 bádaje rovněž o vzniku tvárnosti světa (jako 21letý mladík) pronesl domněnku podobnou jako Angličan Wright Durhamensen a Francouz Buffon, již si s počátku nikdo nevšímal (pro mládí autorovo), ale ponenáhlu se ujímala. Ovšem v hrubých rysech a bez vědeckých důkazů. R. 1784 přijal ji Herschel, dále odůvodňoval a rozvinul. (Wright uveřejnil ji ve svém díle r. 1750. *An original theory or new hypothesis of the Universe*. Původní theorie čili nová domněnka o vesmíru.) Buffon byl první, jenž se pokusil vysvětliti původ planet a družic. Předpokládá, že velká kometa padla na slunce a z odražených částí že se v různé vzdálenosti od slunce vytvořilo jádro planet a družic, které se zhušťováním a ochlazením staly pevnými a temnými tělesy, jak nyní jsou.

Petr Laplace zkoumaje r. 1796, zda by tvárnost sluneční soustavy nemohla být zkrátka resultatem Newtonovy gravitace, prohlásil, že je hypotese Kantova sdůvodněna mathematicky. Ze známého tehdy systému mohl podati 38 případů, shodujících se s hypotesou a nenašel výjimky, prohlásil, že je zde fysický zákon a nutná evoluce.

Dlužno podotknouti, že bylo poznání planetního systému v době Laplaceově dosti neúplné. Nic nebylo známo o Neptunovi, o 500 ba více planetkách mezi Martem a Jovem, o družicích Martových, Uranových a Neptunových, ba ani o novějších 3 družicích Jovových a 2 Saturnových, jež byly objeveny po první publikaci díla Laplaceova.

Počet přívrženců stále rostl. Mezi nimi byl i znamenitý, světoznámý astronom Angelo Secchi z Tov. Ježíšova, který zastává hypotesu v dílech: „Unità delle forze fisiche“ (Jednodnotnost fysických sil) a „Il Sole“ (Slunce).

Hlavní body hypotese jsou následující:

Laplace a všichni přívrženci domněnky předpokládají, že původní hmota světa byla jako prach kosmický, různorodý, jako velmi jemná mlha stejnoměrně rozptýlena po celém prostoru. Hustota její byla dle nich asi 25 trilliontin hustoty naší atmosféry vzduchové. Pomalu se počala všeobecnou gravitací ve svém středu stahovati, rotačním pohybem pohybovati tak, že se konečně dostala v pohyb rovnoměrný celá světová massa. Stálým stahováním massy vznikl kolem zhuštěnějších středisk a mohutněl pohyb rotační. Rotace, síla odstředivá nabyla rychlosti nesmírné a tak vznikl z oné světové mlhoviny globus hmoty, který se další rotací na polech sploštil asi o $\frac{1}{3}$.

Ony části pak, které se od globu oddělily, jak dokazuje pokus Plateauův spojily se rovněž rotací v globy, tvoříce konečně sluneční system s planetami.

V equatorialní rovině slunce vznikly planety primární, v equatorialních rovinách planet podobné systemy sekundární, z nichž pak povstaly tak zvané družice. Komet při formaci slunečního systemu světového nebylo, nýbrž jen nahodile se k němu připojily. Proto nemají oné harmonie pohybů planetních.

Tak tedy vysvětlují, proč se planety pohybují se sluncem v jedné rovině, stejným směrem t. j. od západu k východu. Nesmírný žár vysvětlují v této domněnce ze stálého stahování se hmoty.¹⁾

Tolik stanoví hypothese o tvorbě těles nebeských vůbec.

Co se týče naší země, jsou mínění různá. Tak zvaní Neptunisté (vůdce jejich Werner zem. 1817.) a Vulkanisté (vůdci: Hutton, L. v. Buch, A. v. Humboldt) nemohou se dohodnouti. První učí, že vrstvy světové jsou vodní usazeniny a střed země že je pevný. Druzí proti tomu, že země jako ostatní tělesa nebeská byla nejdříve ve stavu tekutém, velmi žhavém. Nenáhlym ochlazením posloupným přešla ve stav tuhý. Střed její však dosud prý zůstal tekutým a žhavým. Dokazují prý to sopky, teplá zřídla a vrůst tepla, čím hlouběji, čím blíže k zemskému centru. (Jedna kalorie tepla připadá na každých 33 metrů, takže v hloubce 100.000 km musí býti všechna tělesa ve stavu tekutém. Ale při tom i Vulkanisté připouštějí, že se vrstvy zemské vytvořily z vodních usazenin. Úplné shody v této otázce mezi geology a fysiky není.²⁾

Tu ovšem naskytá se otázka, co si máme o této hypotese, všeobecně hypotese „Kant-Laplace-ova“³⁾ zvané, mysliti. Bychom mohli odpověděti, sledujme další její vývoj a přihlédněme, v jakém poměru je k náboženství, vysvětlí-li totiž vznik světa bez Boha, Tvůrce.

Je stálým pravidlem, že dotud platí některá hypotese, dokud neodporuje zaručeným faktům anebo dokud se nenajde hypotese nová, která snáze a lépe fakta vysvětluje. Naše hypotese předpokládá pohyb hmoty a sice rotační; konečně rozdělení hmoty na nerovné části při jednotlivých tělesech nebeských.

Proto již můžeme tvrditi: Touto teorií nelze si vysvětliti stvoření světa bez působení Božího. Uznává to sám Du-Bois-Reymond mluvě o vše-vědoucím duchu, kterého Laplace předpokládá: „Kdyby onen duch našel hmotu před nekonečnem v nekonečném prostoru v klidu a rozdělenou na nerovné části, nevěděl by, odkud ono nerovné rozdělení; kdyby ji našel v pohybu, nevěděl by, odkud pohyb, který je jen nahodilým stavem hmoty. V obojím případě nečiní se zadost zákonu příčinnosti. Snad, ba pravděpodobně jak vznikl pohyb, je táž otázka, kterou již Aristoteles označil, jako: jaká je podstata hmoty a síly.“⁴⁾

Má pravdu. Dle zákona Mariotteova zaujímají tělesa ve stavu plynovém celý prostor stejným způsobem a je-li více takových těles, zaujímá

¹⁾ Braun Cosmogonie 1905.

²⁾ Schütz, Exakte Wissen d. Naturf. str. 94. a násl.

³⁾ Název vznikl takto: Humboldt přidal k pojednání Kantovu vědecké důkazy Laplace-ovy; proto nazvána hypotese: Kant-Laplace-ova.

⁴⁾ Grenzen d. Naturerkennens str. 24.

každé rovnoměrně celý prostor, jako kdyby bylo samo. Není tedy pražádného důvodu, pražádné příčiny, proč by vznikl v oné světové, mlhové hmotě, rovnoměrně po vesmíru rozptýlené, pohyb nebo kondensace. Nemůže být příčinou akce chemická, poněvadž jí není ve stavu naprosté dissociace a mrazu. Process chemický působí jen za kontaktu a při velkém teple, čeho v onom primitivním stavu světa nebylo.

Nemůže být příčinou síla přitažlivá (attrakce), poněvadž nebylo ještě gravitačního centra. Ani sálání neznámého skrytého tepla, poněvadž se předpokládá, že ona mlhovina světová byla ve stavu absolutní indifference (— 273°). Není prostoru, jehož by nenaplnila, není jiné hmoty, jež by vy-sílané teplo pojala.

Co tedy zbývá? Nic než-li uznati, že pohyb vznikl působením příčiny vnější, nadsvětové. Proto praví Du Bois-Reymond: „Tu si mohou přívrženci Laplaceovy theorie jedině pomoci — supranaturalismem.“ Sám ovšem ho neuznává a tvrdí, že je vznik pohybu, vznik hmoty a jejich sil záhadou, aenigmatem, jehož nikdy nerozřešíme. Ignoramus, Ignorabimus. Podobně přiznává darvinista Cotta: „Vznik rotačního pohybu každého je právě tak nevysvětlitelným jako vznik všech věcí. Je to jeden z oněch momentů, před nimiž badatel stojí u příčiny, již nelze pochopiti, u hranice poznání, za kterou se odváží toliko víra v jednoho Stvořitele.“¹⁾

Mnozí dobře nerozumí výroku Laplace-ovu. Když se ho totiž Napoleon tázal, proč nemluví, proč se nezmiňuje ve svém spise o Bohu, ač Newton tak často o Bohu mluví, odpověděl: „Sire, je n'di pas besoin de cette hypothése! Věz, nepotřebuji této domněnky!“²⁾ (abych totiž věřil v Boha). Podotýkám, že Laplace věří v Boha, nepopírá, že je Tvůrcem světa, ale nemluví tolikrát o bezprostředním působení Božím jako Newton, který na př. universální gravitaci odvozuje od bezprostředního působení Božího.

Proto s radostí mohli bychom přijati hypothesu Kant-Laplace-ovu.

Vždyť i tak je jisto, že celý system kosmický, pohyb totiž naši země a jiných těles nebeských kolem slunce a zvláště rozdělení sil mechanických, fysických a chemických na naši zemi, že celý řád na globu našem světovém počal. Všichni připouštějí, že i náš globus zemský vznikl ze stavu ohnivého. Astronomie dokazuje totéž o hvězdách, planetách, jež se skládají z týchž prvků a stejným způsobem vznikly jako naše země. Tím že předpokládá, že vznikl system kosmický v čase a tedy, chceme-li míti dostatečný důvod jeho existence přijdeme rozumnou, logickou úvahou — ke Tvůrci.

K témuž závěru vedou nás různé síly, energie: mechanická, elektrická atd. Platí ovšem princip o zachování energie, jež stanovil R. Mayer a Joule r. 1842 a jež Helmholtz rozšířil na veškery obory fysické r. 1847: „Úhrnné množství energie je stálé, neproměnné, úkazy fysikální nejsou než proměnami energie ve tvary jiné a jiné na př. aktualné v potencialnou aktualné viditelné v neviditelnou (teplo) a naopak.“³⁾ Všeobecně se však připouští, že se všechny ostatní energie znenáhla mění v teplo. Teplo však se nemůže zcela zase změnit v jiné energie. Tak součet veškerého tepla, „centropia“ zvaný, ve vesmíru roste. (*ἐν τροπῇ* změna v něco jiného t. j. teplo v něž

¹⁾ Briefe über Kosmos III. str. 88.

²⁾ Viz Braun str. 400.

³⁾ Reiss- Dr. Theuer Fysika pro vyšší gymn. str. 113.

se mění jiné energie). Odtud princip Clausiův: „Entropia universi tendit ad maximum aliquod.“ (Entropie vesmíru směřuje k maximu). Na druhé straně snaží se teplo rozšířit rovnoměrně po celém vesmíru. Jakmile však nastane stav rovnoměrného rozdělení tepla, přestane nutně veškera další změna sil hmoty. Kdyby tedy byl přítomný řád od věčnosti, dávno by již nastalo během nekonečné doby equilibrium všech sil. Tomu však dosud tak není a proto svět povstal v čase a příčinu rozumnou jeho vzniku najdeme — ve Tvůrci.¹⁾

Ale nesmíme zapominati, že hypotesi Kant-Laplace-ově vytýkají nedostatky, ana odporuje prý jistým faktům.

Dle hypotese musily by všechny planety býti se sluncem perfektně v téže rovině; ale liší se až do 7° (Země), ba planetoidy až 34° (Pallas).

Všechny planety musily by míti rotační pohyb od západu k východu; ale družice Neptunova má směr opačný.

Tělesa centralní, blíže středu, musila by míti z větší kontrakce rychlejší rotaci, než tělesa obvodná, od nich odtržená ve velké vzdálenosti; zdá se však, že je pravidlem opak. Poprvé se to zpozorovalo u Phoba, družice Martovy. Oběhne totiž za 7½ hodiny a Mars otočí se kolem své osy za 24½ hodiny.²⁾

Rotace sama od sebe t. j. bez vnějšího spolupůči, musila by vytvořiti plochý disk, ne však prstény a globy, jak dokázal Plateau svými pokusy a učil slavný Newcomb.³⁾

Odtud si vysvětlíme, že dnes mnozí badatelé slavní jako Faye, člen pařížské akademie, Maedler, slovatný astronom Bischof, slavný fysik a jiní⁴⁾ zamítají celou hypotesu. Faye píše⁵⁾: „Kosmogonická hypotesa Laplace-ova je plná kontradikcí s přítomným stavem vědy a novými objevy astronomickými. Treba ji nahraditi jinou hypotesí.“ Na jiném místě však, praví, že je třeba radikální modifikace systému Laplace-ova. Není prý nesprávným, ale neúplným. Dle něho byla gravitace mlhoviny primitivní, homogenní (stejnorodá), sferické a otáčející se, různá a to v právě opačném poměru ke vzdálenosti od středu t. j. ve vzdálenosti 1 2 3... byla hmota přitahována silou 1 2 3krát menší.

Zapomněl, že narazil na závažnou překážku: jak se mohly vytvořiti dříve vnitřní prstény než vnější?

Proti nepřátelům hypotese stojí dosud řada přívrženců mezi nimi Braun, který míní, že můžeme podržeti podklad hypotese. Mlhovou totiž hmotu světovou a její rotaci. Co se vzniku formy týče a prstenu praví, že to nanejvýš můžeme připustiti při vzniku Neptunově a jeho družice. Ostatní však planety že se vytvořily v různých centrech, kde se nahromadilo množství otáčející se massy původně a to dle podmínek místních. Navzájem se pak atrakcí podporující buď způsobily pohyb rotační, nebo byl-li již, překážely mu nebo měnily, čím vznikly ekliptické deviace, dráha komet a spirálových mlhovin ať okrouhlých nebo beztvárných, jež se dosud objevují v prostoru stellárním.

¹⁾ Viz Dressel *Materia vivif.* str. 15. (spis fysický).

²⁾ Braun str. 52. násl.

³⁾ V díle *Popular Astronomy* New York 1878. strán. 498.

⁴⁾ Viz v. Schütz *Exakte Wissen d. Naturforscher* str. 92. násl.

⁵⁾ V díle *Sur l'origine du monde* Paris 1884 str. 5.

Adolf Müller, professor university římské a ředitel astronomické stanice na Janikulu, soudí o hypotesi takto¹⁾: „Theorii Kant-Laplace-ovu vysvětlenou a opravenou Braunem, můžeme dle mého názoru přijati. Základní pojmy Kantovy a Laplace-ovy při tom zachováváme, ale modifikujeme tak, že neodporují ani faktům ani zákonům kosmickým, které dnes známe“, což také dokazuje a vysvětluje.

Jsou ovšem i jiné hypotese kosmogonické, z nichž nejdůležitější nové pokusy učinili: J. Norman Lockyer tak zv. hypotesi meteorovou (v díle *The meteorie hypothesis* London 1890), matematik George Howard Darwin od r. 1879 v četných pojednáních (v časop. *Philosophical Transactions of the royal society of London*) naposled v celém díle r. 1897. *Ebbe und Flut* (německy 1902 v Lipsku), H. Faye (v díle *Sur l'origine du monde*¹⁾ Paris 1896), Karel Braun (*Über Kosmogonie vom Standpunkte christlicher Wissenschaft*¹⁾), Zehnder (*Die Mechanik des Weltalls* 1897), Vilem Mayer (*Das Weltgebäude* Leipzig und Wien 1898).

Ježto však modifikovaná hypotese Kant-Laplace-ova vyhovuje požadavkům řádné hypotesy, není dle vědeckého principu příčiny ji naprosto odsuzovati. A připustíme-li ji, musíme vždy také připustiti působení Boží a to na počátku aspoň bezprostřední, chceme-li si vysvětliti vznik tvárnosti země a světa!

J. Š.

Kritika „Početnice“.

Ad 1. Nedostatečná koncentrace, rozháranost a roztržštěnost učiva.

De francouzském díle „*Enseignement primaire élémentaire, Conduit à l'usage des écoles chrétiennes*“ (Paris) čteme v X. kapitole (na straně 108. a n.): **Numération et calcul.** *Dans l'enseignement de l'arithmétique aux jeunes enfants, il faut moins se proposer de les amener à calculer avec rapidité qu'avec exactitude; l'essentiel pour eux est, non d'aller vite, mais de ne pas se tromper. De plus, l'addition étant l'opération principe, il est nécessaire que les élèves l'étudient avec méthode, qu'ils s'y exercent longtemps et y acquièrent une grande sûreté, sans quoi ils ne pourraient étudier avec fruit les autres opérations.*

Préparation au calcul. *On ne peut faire aucune opération aux enfants, sans qu'ils soient initiés à la numération. Avant donc de les mettre à l'étude de l'addition, il importe de beaucoup insister sur la numération des nombres entiers (de 1 à 1.000 seulement, pour le cours préparatoire). On leur apprend d'abord à les lire, puis à les écrire; en d'autres termes, le petit écolier devra savoir:*

- 1° Dire les nombres, ou compter de 1 à 1.000;
- 2° Lire les nombres, de 1 à 1.000;
- 3° Ecrire les nombres, de 1 à 1.000.

¹⁾ *Astrofisica-Astrocronaca* 1906 Roma II. str. 542—549 (italsky).

Cette étude de la numération est capitale. En effet, la numération apprend à former, à lire et à représenter les nombres; elle est en quelque sorte la base de l'arithmétique . . .

Ou fait nommer les nombres de 1 à 100, et plus tard de 1 à 1.000, d'abord suivant l'ordre direct, puis en ordre inverse (100, 99, 98 . . .); le premier exercice prépare à l'addition et l'autre à la soustraction, et ces deux opérations peuvent s'étudier alternativement . .

Addition. Des que les élèves connaissent les nombres jusqu'à 100, on commence les exercices préparatoires à l'addition. On fait ajouter 2 à un nombre donné, puis au nombre obtenu, et ainsi de suite jusqu'à 100. De la même manière, on fera ajouter 3, 4, 5, 6, 7, 8 et 9. L'élève désigné dit: 1 et 2 font 3; le suivant, 3 et 2 font 5; le troisième, 5 et 2 font 7, et ainsi de suite jusqu'à 100. — Lorsqu'on veut éviter la répétition du dernier nombre, le premier élève dit: 1 et 2 font 3; le second, et 2 font 5; le troisième, et 2 font 7, etc.“

V díle „Directoire pédagogique a l'usage des Écoles chrétiennes“ (Paris) praví se na straně 165.: **Calcul oral et écrit. Pour amener les enfants à calculer avec rapidité et surtout avec exactitude, il faut beaucoup les y exercer dans les cours inférieurs . . .**

En même temps que l'on commence à initier les élèves au calcul, on leur donne des notions pratiques sur la numérations. Cella est indispensable; autrement, il se trouverait des enfants qui, connaissant le mécanisme des quatre règles, seraient incapables d'écrire des nombres sous la dictée, et qui, de plus, ne pourraient être exercés au calcul mental . . .“

Tot principy, na nichž vzdělána jest početní methoda francouzská. Numerace progressivní jest nejlepší přípravou k sečítání, numerace regresivní k odečítání. Bez numerace není lze s žádoucím úspěchem vyučovati některé operaci početní ve třídě elementární (I.). Numerací učí se dítky čísla sestavovati, tvořiti správné pojmy na základě názoru, následkem čehož dovedou si je i snadno představovati a s nimi snadno operovati. Jestli numerace v jistém smyslu základem celé arithmethiky. Za příčinou důkladného nacvičení a žádoucí orientace v oboru čísel kladou se v pojem numerace tři koncentrické funkce, totiž: 1. říkání, 2. čtení, 3. zapisování čísel v oboru 1 až 100 (později až 1000). K numeraci jakožto přípravě druží se koncentricky přičítávání po 2, po 3, po 4 atd. Jiný druh progresse uveden v díle „Directoire pédagogique“, na př. $2 + 2$, $12 + 2$, $22 + 2$, $32 + 2$, $42 \div 2$ atd.; podobně připočítávají se čísla 3, 4, 5, 6, 7, 8, 0. Že snadno lze jest užiti podobné regrese, jest samozřejmo. Způsobem tímto koncentricky rozšiřuje se obor mnohonásobně sdružených představ měrou takovou, jaké neposkytuje u nás dosud žádná jiná methoda.

Bezděčně vzpomínáme světlyh zásad J. A. Komenského „Didaktiky analytické“: „Obdobné snadnější jest neobdobného“ (mb 6, 45. v. Z. LXX.) „Z toho plyne: Bude-li toho co k vyučování a učení se naskytuje, málo, bude-li krátké, prosté, z poznanych věcí přímo vyplývající a konečně pravidelné: budiž to žáku ukazováno, vykládáno a k napodobení předkládáno zároveň a najednou. (Nebo co jednou prací odbytí můžeš, nač by mělo býti roztrhováno?)“¹⁾ „Čemukoli jednou prací může býti vyučováno

¹⁾ J. A. Comenii „Did. analyt.“ mb 47.

a naučeno, nikdy nebudiž protahováno.“¹⁾ „Přímo k cíli, zacházkám se vyhýbej.“²⁾ „Ku konci hned od počátku prohlížej.“ (A žákovi ukaž, aby sám, kam směřuje se, vida, kojil se nadějí, že tam i dospěti možná a dospěti tam zatoužil. Nebo prohlížeti ku konci hned od počátku a bráti se k němu bez závady, rozkošno jest duši naší, nekonečnosti a překážek se lekající. Cokoli k cíli přímo vede, královská cesta jest; cokoli podobu má zatačky, za zdržování budiž pokládáno.)³⁾ „Pomáhá hbitosti, když dvě věci takto jsou spořádány, že netoliko najednou brány býti mohou, než i býti mají, které totiž přirozeně souvisejí.“⁴⁾ „Vtažné vždy zároveň.“⁵⁾ V následujícím porismatu praví se: „Poněvadž všeliké protivy a všeliké opačnosti vtažné jsou, budiž jim vždy vyučováno buď zároveň nebo hned po sobě, aby přirozenost obou na jevo vyšla.“ „Stále jíti ku předu pokrok činí znamenitý.“⁶⁾ „**Všecko probuzelo.**“⁷⁾ Vše úplně po částech krajních a prostředních. Mnoho to světla podá, protože **když toliko prvý člen při rozboru vymezován a hned široce vykládán bývá, any ostatní stranou se odkládají (jakž v methodách obyčejných se stává) mnohé staví srozumění v cestu mra-koty, zdržování a kříže.** — Protivy vedle sebe zřejmě položené vysvitnou zřejmě.“⁸⁾ Atd.

Všechny uvedené a četné jiné didaktické zásady J. A. Komenského mluví pro novou metodu počtů. Zda je co snadnějšího, obdobnějšího pro začátek, příhodnějšího nežli jest právě numerace? Vždyť mnohé dítky než přijdou po prvé do školy, znají numeraci progressivní až do 20, někdy značně dále, zvláště mají-li starší bratry a sestry navštěvující školu. V „Informatoriu školy mateřské“ praví Komenský: „Ve 4. a 5. roce sluší schopnosti dítek cvičiti v pokusech mechanických nebo stavebních, v kreslení a psaní, v hudbě a v počtech, v měřictví a v rozhovoru. **Pro počty ve 4., 5. nebo 6. r. postačí počítati do 20.,** mohou se učiti sudému a lichému ze hry „sudá, lichá“ . . . Z toho jest patrné, že v 7. roce věku nebude nižádnou přepjatostí, bude-li sbor čísel rozšířen do 100 (a později do 1000) — ve třídě elementární, jak toho žádá metoda francouzská.

J. Sully v díle „Studie dětství“ uvádí na straně 390. případ, kde prostředně nadaný hoch dovedl ve věku 5 let a 3 měsíců počítati do 100. Auktor těchto řádků mohl by z vlastní zkušenosti více podobných případů vyčítati; zajisté i každý kollega, jenž obíraje se I. tř., všiml si bedlivěji vědomosti dítek na počátku školního roku, mohl by potvrditi totéž faktum⁹⁾.

1) Ibid. LXXI.

2) Ibid. CLIX.

3) Ibid. p. 1., 3.

4) Ibid. s. 137.

5) Ibid. CLXIII.

6) Ibid. CLXIV.

7) Ibid. CLXXXVI.

8) Ibid. CLXXXI. et sequ. p.

9) Cf. „Psychologie dětství“, Dr. Frederick Tracy, přeložil K. Křivý. „Logika dětská a její výchova“, B. Queryat, přeložil J. Kosina. „Memoiren“, Tiedemann, L' Enfant de trois à sept ans“, Perez. Die Seele des Kindes“, Preyer, L' Evolution intellectuelle et moral de l' Enfant“, Compayré a j. v.“

Doufáme, že postačí tyto řádky k úplnému zapuzení utkvělých před-
sudkův proti schopnostem rozumu dětského.

Považujíc numeraci základním principem metody početní, poskytuje
metoda francouzská překrásného přehledu učiva, jež přesně koncentruje
se na numeraci, poskytujíc představ jasných a trvalých jako nižádná jiná
metoda početní; toť jest, co mínil Komenský, maje na mysli zásadu „Ke
konci hned od počátku prohlížej.“ Toť ona královská cesta vedoucí přímo
k cíli; čile a probuzele kráčeji po ní děti a zájem jich roste a mohutní
den ze dne, zájem to pro věc samu, nikoli pouze pro názor.

Hlavní a největší výhodu metody francouzské vidíme v jejím krásném
uspořádání na principu metody koncentrické. Progresse a regresse řadí se
v pořádku jasném a průhledném bez přetržení na centrální základ. Jest-li,
jak Komenský častěji připomíná, „pořádek duší věcí“ jest nová metoda
oduševněna a životem prodchnuta jako žádná dosavadní metoda početní.

Předeslavše potřebnou úvahu o nové metodě a objasnivše poměr
její k některým zásadám J. A. Komenského, všimněme si blíže dosavadních
učebnic početních ve školách našich. V „První početnici“ uvádí se na po-
čátku názor k vývinu pojmů čísel od 1. do 5. Jest to částička numerace,
jižto zná již každé normalní čtyřleté dítě, a přece tolik umění didaktického,
tolik názornin použito, jakoby se jednalo o věc nejtěžší, nejabstraktnější.
— Následují různá cvičení methodami alternativní a kombinační. Kraus
a Habernal právem pomíjejí zlomkův, jež pro počátek jsou
obtíží daleko větší, nežli celá numerace. Po delší nejasné práci,
přistupuje se k číslu 6. Opět kousek numerace, jež děti bavi asi z celé
té směsi nejvíce. Kdežto Dr. Močnik uvádí analysi a synthesi ve spojení
se synkrisi, užívají Kraus a Habernal hlavně metody alternativní, což ovšem
jest oprava pochybné hodnoty. Dr. Močnik uvádí všechny čtyři operace
v synkritickém pořádku vedle sebe, Kraus a Habernal činí tak teprve při
č. 8. Jest nesporno, že násobení a dělení na počátku bez
většího rozhledu působí dětem patrné obtíže. V ohledu tomto
učinili tedy Kraus a Habernal dobrou opravu.

Při čísle 9. a n. opět kousek numerace, analyse, synthese, synkrise a
kus alternace. Při tom Kraus a Habernal míní, že lépe jest probrati napřed
sečítání a odečítání vedle sebe, později pak násobení a dělení. Protože ná-
sobení a dělení na počátku bez náležitého rozhledu působí dětem obtíže
nemalé, sluší přednost dáti knížce Krausově a Habernalově, v níž mimo to
na straně 21. nalézáme t. zv. řady: $1 + 1$, $2 + 1$ až $14 + 1$. $2 \div 2$, $4 \div 2$
až $12 \div 2$. $1 + 3$, $4 + 3$ až $10 + 3$. $15 - 1$, $14 - 1$ až $1 - 1$. $14 - 2$,
 $12 - 2$ až $2 - 2$. Cvičení tato jsou daleko lehčí nežli trhaná cvičení
methodou alternativní, na př. na str. 8. až 17., mnohem lehčí a jas-
nější nežli násobení, dělení a měření na str. 11., v knížce Moč-
níkově na str. 6. Ve „Druhé početnici“ Močníkově přepracované Krausem
a Habernalem uvádí se na str. 8. progresse $2 + 2$, $4 + 2$ až $18 + 2$. Cvičení
toto jest daleko lehčí nežli alternace na str. 3. téže knížky, lehčí než na
př. 8. až 17. str. „První početnice.“

Kollegové Jan Kozák a Jan Roček uznávajíce, že věci v „První po-
četnici“ jsou pro počátek pro malé děti příliš těžké, probírají v díle svém
pouze č. od 1. do 10. a to: na 23 stranách sečítání a odečítání, potom
násobení a na konec dělení a měření. Též slovatný J. Vlk stanoví pro
1. tř. počítání v oboru od 1 do 10. Kraus a Habernal od 1 do 15, Močnik

od 1 do 20. J. Mayer v díle „Veranschaulichung sämtlicher Rechenoperationen“ probírá č. od 1 do 15.

V každém díle z uvedených a j. nalézáme něco dobrého uznávající dobré snahy a více méně šťastné myšlenky autorův; zvl. dílo p. J. Vlka zasluhuje povšimnutí pro množství zlatých zrn v něm uložených.

Pokud se týče učebnic našich pro I. a II. tř. ob. škol usuzujeme na základě předchozí úvahy takto:

1. Numerace, základ všech operací početních v I. a II. tř., nejsnadnější a nejdůležitější příprava pro všechny operace početní ve třídách těchto, jeví se roztrhaná v kusy, což působí v učení velikou nejasnost a nejasnost, odporujíc četným didaktickým zásadám J. A. Komenského, na př. CLIX. „Přímo k cíli.“ CLXIV. „Stále ku předu.“ CLXXIII. „Čemukoli vyučuješ, mírněno budiž milou rozmanitostí.“ (Rozmanitost v učebnicích našich jest velmi nemilá, fádni, těžkopádná, nepovznášející, nepovzbuzující, flegmatická, pro níž nelze ani názorninami nejružnějšími zjednatí pravého zájmu; neboť ve případě tomto budí se zájem pro názorniny, nikoli však pro počty.) CLXXVI. „Vše probuzele.“ Atd.

2. Ve „Druhé početnici“ přepracované od Krause a Habernala uvádějí se „řady“, jež jsou mnohem lehčí nežli spousty cvičení alternativních a kombinačních, uvedených v „První početnici“; to opět odporuje četným všeobecně uznaným zásadám J. A. Komenského, na př.: LXII. „Vždy snadnějším počinej a k nesnadnějšimu pokračuj.“ Sem patří i následující porisma, jakož i zásady LXIV. až LXX. „Didaktiky analytické.“

3. Nedostatkem správné koncentrace upadá se v nebezpečí naznačené zásadou XXVII. „Kde vyučuje se zmatečně, tam učí se zmatečně.“

4. Methoda francouzská buduje na pevném základě numerace řady progresse a regesse v přesném pořádku podle zákonů metody koncentrické, kde každý člen má přesně vymezené místo a centripetální směr; to pak je příčinou, že malí počtáři stávají se „pány situace“ v hodině početní, že zájem budí se a vzrůstá mocně nikoli pro názorniny, ale pro věc samu, pro počty.

5. Učebnice naše uvádějíce spousty rozháraných, roztráštěných kouskův a kusů různých method v neladném, nudu budícím a odpor tvořícím aggregátu, jsou zdravému vtipu a rozvoji bystrosti ducha nepřáteli. V učebnicích našich jeví se myslícímu odborníku vložen jakýsi malátný, flegmatický živel, jenž přirozeně způsobilý jest ubijeti vlohy mladých duší dítek našich.

6. J. A. Komenský praví: „Methoda analytická, synkritická nutně buďtež spojovány koncentricky! Spojovány, nikoli míchány. Napřed budiž vykonána celá analýse, části souvislé a protivy zároveň buďtež ukazovány i vyměřovány. Ve věci té jest veliké didaktické tajemství.¹⁾“

Co zde Komenský zapovídá, to provedeno jest v našich učebnicích důsledně jako na vzdor k veliké, nenahraditelné škodě veškera vyučování počtům, ježto cítí dnes široké vrstvy obecnstva netajíce se tím.

¹⁾ J. A. Komenského „Did. analyt.“ C. a n. NB.

7. Bezděčně zmocňuje se znalce nevole i vzpomíná slov J. A. Komenského na jiném místě uvedených:¹⁾ „Ti vaši slabikářové (ty vaše početnice!) a všichni vaši aparátové, všechen váš učení způsob nehodí se; meškáte, zamotáváte, trápíte, kazíte jimi mládež a další dokonalosti dokonale cestu zasekáváte; čím trápíte, to ze hry a kratochvíle jíti můž; čeho kuse necháváte, plně býti můž.“

8. Na základě uvedených fakt zasluhují nynější naše učebnice početní úplného ze škol odstranění; čím dříve se stane, tím lépe bude. Oprava jich jest naprosto nemožna. Musejí býti na jich místo nové, dokonalé metody vypracovány. (Příště dále).

ARNOŠT J. ČERNÝ.

Zpěv, základ hudební výchovy.

Člověk obdařen vzácným darem, jímž liší se od ostatních tvorů pozemských, řečí. Řečí projevujeme veškerý vnitřní citový život — radost i žalost. Řečí dosáhli jsme oné velké důstojnosti, která nás nad ostatní tvorstvo povznáší.

Jiný vzácný dar, jímž se honositi můžeme, jest mluva spojená s umělými zvuky, tony, což nazýváme zpěvem.

Zpěv mnohem hlouběji působí na mysl a duši lidskou, než pouhá řeč a proto také obracím se hlavně k tomuto, neboť zpěv zůstane vždy nejlepším a nejužitečným prostředkem vychovatelským.

Že hudba jest základem výchovy vůbec, netřeba uváděti. Jest tedy takřka nutností a zejména v době nynější, by každý, kdo věnovati se chce výchově mládeže, hudbě se učil a nikoli, jak tu a tam lze slyšeti, že učitelé není třeba hudebního vzdělání.

Povinnosti každého učitele jest, by bádal a na základě svých zkušeností pracoval v tom směru, jak by učení žáku usnadnil a přístupným učinil, učení mu příjemnil a lásku k němu vznítil.

V tomto případě jedná se tu hlavně o vyučování zpěvu na školách obecných.

Dlouhá léta zabývá se pisatel této statě zkoumáním a konaje praktické pokusy a nabyt to přesvědčení, že zpěv jak jediný a hlavní činitel, jenž nejen usnadňuje vyučování hudbě ale i slouží v základ k výchově mládeže vůbec.

Nejlepším a nejpřístupnějším materiálem cvičným jest naše bohatá pokladnice písní národních. Bohužel, že lidový zpěv na našem venkově stále více a více umlká — putujeme-li po naší vlasti — skoro ani jediného hlásku tu neslyšíme — veškeré práce konají se klidně a němě. Co tu bylo zpěvu v dobách minulých, kdy téměř skoro při každé práci se zpívalo; vzpomeňme, jen jak veselo bývalo při přástkách, draní peří, o posvíceních, poutěch, o svatbách atd.

Zpívalo se vždy a všude, v dobách vážných dojemné chorály, v dobách radostných písně veselé a příležitostné. Vše zaniklo.

Lze jen s radostí uvítati, že vláda odhodlala se ku rozhodnému kroku, dáti sebrati veškeré písně lidové všech zemí Rakouských, by perly tyto nebyly ztraceny, nýbrž pro pokolení příští zachovány.

¹⁾ J. A. Komenského „Didaktika“ kap. XII., IV.

Kdo jest povinen starati se o pěstění zpěvu?

Odpověď: tu pouze jedna — „škola“.

Škola bere na se úkol položiti základ. Její jest povinností roznítiti v mládeži lásku k hudbě a pečovati o rozkvět hudebního umění pěveckého. Její jest povinností starati se o znovuprobuzení písní národních a to bez jakékoliv změny nápěvu neb textu. Písně národní musí zaujímati vždy místo první a nikoli písně umělé, nechceme-li, by vůbec upadly v zapomenutí.

Jest úlohou naší hleděti k tomu, by zpěv na školách obecných nebyl pouhým jakýmsi výplňkem, zábavou, dobou oddechu, nýbrž, aby stal právě tak řádným a systematicky prováděným předmětem, jako jsou počty, mluvnice a jiné předměty.

Reforma závisí na vůli oněch činitelů, kteří na starosti mají opravy a doplňování osnov učebních. —

Zpěv jest i podkladem morální výchovy mládeže, zajisté jest nejúčinnějším a nejjednodušším prostředkem, smýšlení a mrav zjemňovati zpěvem písní ušlechtilých.

Zpěv obveseluje mysl, chrání od nevrlosti, umírňuje žal, krátí dlouhou chvíli a zpřijemňuje každou i sebe těžší práci. Činí člověka citlivým, něžným, dojmům přístupným a rozněcuje lásku ku všemu ušlechtilému. —

Hleďme nejdříve k tomu, by počet hodin vyučovacích byl nejméně o jednu hodinu rozmnožen, vyučování bylo řádně a vhodně rozděleno. Material cviční upraven a přesně dle jisté stanovené osnovy prováděn.

Učitel musí býti také kvalifikován, k tomu nestačí ony chatrné vědomosti, jichž nabyli na učitelském ústavě.

Učitel musí býti zpěvák a znáti celou vyučovací metodu zpěvu. (V době nynější mluví se též o tom, by pro školy obecné a měšťanské byl jmenován zvláštní kvalifikovaný učitel zpěvu, což by jen dobré věci bylo na prospěch.

Při přípravném vyučování zpěvu jest třeba hleděti nejdříve ku řádnému a pozvolnému vývinu sluchu a citu hudebního, oživení a zesílení citu pro harmonii, toho docílíme cvičením dvou i tříhlasných cvičení; dále jest hleděti ku vývinu přesného dynamického přednesu, ku stanovení oddechu a tvoření hlasu; neméně důležité jest také hleděti ku řádné výslovnosti a tvoření vokálů a konsonantů a účelného užívání prostředků hlasových.

Započneme s výcvikem čtení dle not, toho lze docílití dobrými cvičeními a ustálenou praktickou methodou. Započítí lze již ve čtvrtém školním roce se zpěvem z not.

Seznámíme žáky s jednoduchými hudebními znaménky: pomlkami, s označením taktu, $\frac{1}{4}$ a $\frac{1}{2}$ notami a pomlkami; $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{4}$ a $\frac{3}{2}$ taktem, s počtem čar a mezer na osnově notové, notami atd.

Vysvětlování textu písně musí býti stručné a nikoli s rozvláchným výkladem.

Účelem zpěvu jest také vývin vloh hudebních a správného užívání materiálu hlasového.

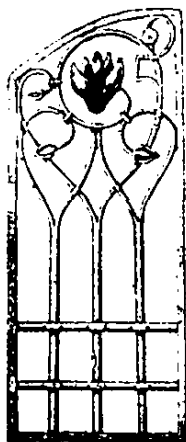
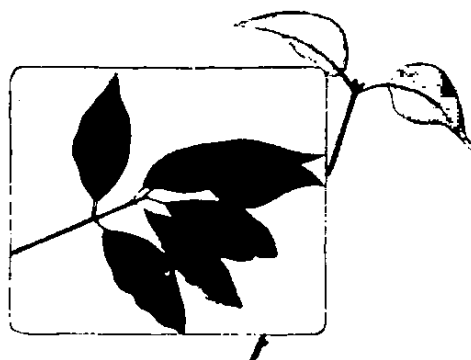
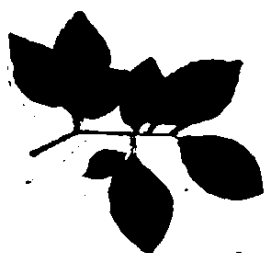
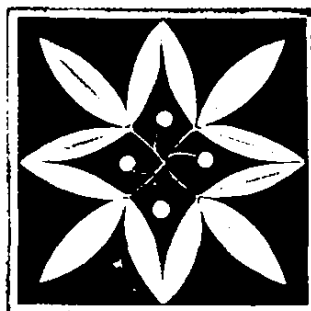
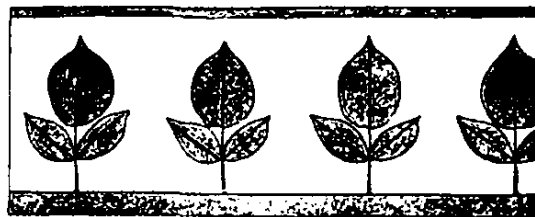
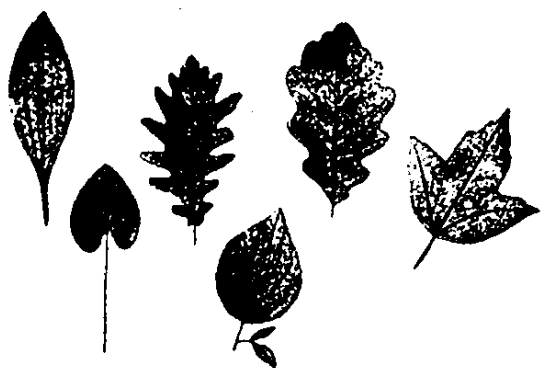
Dáme-li čísti z listu, musíme dbáti přesné intonace intervalů a správného provedení rytmu. Jest třeba zvykati žáky bez předehrávání zpívati. Před každou písní provedme případná cvičení t. j. takové, která by usnadnila provedení písně.

Pisatel těchto řádků zaslal do nákladu V. Kotrby v Praze dílo pod názvem: „Návod ku vyučování zpěvu na školách obecných.“ Jest to příruční knížka pro učitele, obsahující celou vyučovací metodu dle školních roků rozdělenou, přiloženy jsou pro každý rok školní písně národní i umělé.

Domníváme se, že vydáním dílka toho jen dobré věci se poslouží a učitelé stane se dobrým rádcem při vyučování zpěvu dle moderního směru. Žádal-li by kdo jakékoliv rady v tomto směru, nechť zašle dotaz svůj pisateli této stati.

VI., VII. a VIII. školní rok.

VI., VII. a VIII. školní rok.

A. ADAMEC.

Kreslení na našich školách obecných.

VI., VII. a VIII. školní rok.

Perspektivní kreslení a vyvození nejdůležitějších pouček perspektivy lineární. Okenice, bedny, krabice, knihy, domy, věže, válcovité a kuželovité předměty, jablka, hrušky a jiné ovoce.

Kreslení v obrysech, se zřením k osvětlení a stínu, jež prováděti jest s počátku tužkou, pak také uhlem a křídou, konečně barvami.

Snadné tvary z přírody: listy v podzimním zbarvení, větvičky, traviny, motýli, brouci, části ptáků i celí ptáci vycpaní, snadné květy a květiny.

Ornamentální užití. Řadění listů, lemy, výplně, vzorky. Příklady podávají připojené předlohy. Všecky jsou pořizeny dle samostatných prací žákovských, kromě dvou posledních výkresů (mříž a okno), jež jsou z díla německého, vydaného Reausem.

Na tomto stupni dlužno zvláště dbáti individuality žáků.

Kreslivo: laciný papír tonový (balící), papír bílý, měkká tužka, štětec, vodní barvy a barevné křídly.

V. SRBA.

Něco o tvrdém y v češtině.

Srovnávací metodou novější vyšlo na jevo, že naše nynější spisovná až tak velké národně-jazykové ceny nemá. Zakládá se přec na tvaroslovně a zvukoslovně nejporouchanějším z á p a d n í m nářečí českém. Práce Frant. Bartoše toto faktum doličují jako na dlani. Nedůtklivé opovrhování, které „panující“ gramatika česká chová k moravským nářečím „východním“, ač jich ani nezná, je až směšné. Ale přes to, že „spisovná“ své poněmčené hlásky a tvary vnutila celému českoslovansky mluvícímu národu, to jí ostane ke cti a chvále, že dosud alespoň zachovala slovanský ráz šetřením rozdílu mezi tvrdým y a měkkým i, i když zvuk nebo výslovnost toho rozdílu nečiní. Vemte té naši spisovné ještě slovanskou písmenu y, ale potom netrubte do světa, že „čeština“ je jazykem slovanským. Vždyť jak se věci mají dnes, přihlédnouce ke skloňování a k syntaxi málo chybi, aby některému všenněmeckému dialektologovi nenapadlo napsat „odkryl jsem v zemi České nové nářečí germanské, které sice má za k — č a c, za h — ž a z, ale jináč je úplně kerndajč.“ Jen se milý čtenáři podívej na tento obrázek skloňovací:

moravské:
naša Ruža
od našej Ruže
k našej Ruži
našu Ružu

české a spisovné:
naše Růže
od naší Růže
k naší Ruži
naši Růži

německé:
meine Rose
meiner Rose
zu meiner Rosi
ruf die Rosi

moravské:	české a spisovné:	německé:
naša Ružo!	naše Růže!	o meine Rose!
o našej Ruži	o naši Růži	bei meiner Rosi
s našou Ružou	s naší Růží	mit meiner Rosi.

Podívej a povídej, co je slovanské a co germanské?

Tož, křivdíme-li té milé spisovné? Nekřivdíme; svědomitě ukazujem v čem se odslovanila, svědomitě uznáváme, kde co zachovala slovanského.

V jedné věci má odstraňovatel tvrdého *y* pravdu; jsou s tím *y* obtíže; jak pravopisné tak historickogenetické. Pravopisné potíže leží v tom, že praotcové naši už dosti záhy ztratili pravou výslovnost této ryze slovanské hlásky. Jen Rusi a Poláci mají slyšitelné *y*. Professor na Lvovské universitě Dr. M. Dimitrijewicz klade zvuk této písmeny rovně hrdelnému nebo podnebnému *ö* (vlastně ue naranu artikulovanému) a výslovně varuje od stotožňování ruského nebo polského *y* s berlínským na rtech až syčícím *ü* v německých slovech: über, übel, üppig.

V gramatikách slovanských o tom, jak a z čeho slovanská mluvidla vytvořila tuto hlásku, kotoulejí se nejpodivnější povídačky. Teprv badatelé směru historicko-genetického, prof. A. Ludwig ve své Genesí, ovšem mimochodem, a náš nikým dosud nepřekonaný prof. L. Geitler v Lit. Studiích, ve starobulh. fonologii a v Slovansk. kmenech na — U poněkud podrobněji na vznik této hlásky posvětil. Definitivně otázku nerozřešil ani L. Geitler; při vysvětlování mužských a středních množných instrumentálů *vlkŷ* z litevského *vilkais* zřejmě chybuje, a nad zjevem, že stojí za litevské *jaukinti* jednou starobl. *oučiti* a podruhé *stbulh. v* — *ykat* i zrovna *jeví* jakous bezradnost (Viz dotyčné §§ ve Fonologii.) Nicméně dala historicko-genetická metoda tak jisté a neomylné pokyny, že není nesnadno dopátrati se pravého způsobu, jakým slovanská mluvidla z jinorodých zděděných hlásek vytvořila zvuk označený písmenkou *y*.

Pokyny řečené jsou. 1. dbej na slovo nebo hlásku mluvenou; držíš-li se jenom „psané“, snadno přijdeš na scestí pravdy se mina; 2. přeměny mluvidly prováděné vyžadují času, někdy dlouhého času; nikdy se změna nestala okamžitě, asi jak se to maluje na papír; 3. pamatuj, že mluvit je činnost vykonávaná od celého národa bez přestání sice, ale při přeměňování fonetických, že dlužno rozeznávat vrstvy, a tyto nepleť dohromady, nýbrž hezky od sebe odlišuj; 4. všechny změny provádí mluvící národ postupem přirozeným, skoků bez pojidla nikdy nepředpokládej.

1. Držimeli se těchto pokynů nezmýlíme jdouce za skutečným vývojem slovanské hlásky *y* = *ö* (hrdelné). — Nejtemnější je vznik slovanského *y*, kde hledí k předslovanskému krátkému *u*. Jisto o nich lze jen tvrditi tolik, že tato *y* sou nejstarší, a že teprv k těmto, v jazyku časem se ustálivším, připodobňovány sou jiné vrstvy původu zcela různého, ač do *u* — řady náležejícího (alespoň prostředně: *ai* = *ui* = *y* a *an* — *un* — *y*).

Že tomu tak, že první zvuky *y* (= *ö*) byly slovanským ekvivalentem za předslovanské nebo litvoslovanské zvuky krátkého *u*, soudíme dle nezatajitelné hospodárnosti slovanského jazyka s hláskami zděděnými, přes to že vládl neumořitelný zákon, zděděné hlásky o jeden stupeň vážnosti nebo jasnosti nebo délky bez výminky zeslabovat. Bylať v těchto dávných dobách paměť jazyková moc čilejší, než nyní, kde si ji čtením a psaním

svévolně ničíme a kazíme. Tak vědělo se, že nedávno z krátkého *a* vznikla slovanské *e* a *o*; *o* pod přízvukem — důležitým to faktorem v jazyce mluveném — zůstalo *o*; *o* před a za přízvukem klesalo v *ɤ*. Tehdy se také vědělo, že zrovna tak vážná a v tvarosloví (= skloňování) potřebno hláska je bývalé krátké *u*. Slovanský ekvivalent *o*, (jak L. Geitler správně učí, a na č. zovu ze zovu vedle z (*ɤ*) vu dokazuje), před a za přízvukem též kleslo v *ɤ*; co teď zahradit před přízvukem a zároveň naznačit, že hláska není z *a* — nýbrž z *u*—řady? Tu určila mluvidla slovanská za střidnicí takových přízvukovaných *u* jasnější hlásku *ö* (hrdelné). Má se v *a* — řadě *ɤ k o* jako v *u*—řadě *ɤ k ö* (hrdelnému, dneska ovšem psanému *y*) Slova *s y* za krátké *u* není moc. Lit. Stud. vypočítávají: předložku *v—y[t]* za ssk *ut*, podstatné *v—ydra* za ssk *udrà* a české výheň původně *v — yheň* lot. *uguns* lit. *ugnis*, kdež *u* vzniklo z krátkého staršího *a* v ssk *agni* —.

K nim L. Geitler s velkou pravděpodobností řadí ještě naše *zv—yknouti*, utvořené z kořene *uk*, přes to, že litevština vykazuje jenom sesílené *j—aukinti* odpovídající našemu *uč—iti*. Měli tedy Slované v této době tyto dvojice krátkých souhlásek: za krátké *a* — *o* pod přízvukem, a *ɤ* před nebo za ním; za krátké *u* — *ö* (= *ue*) pod přízvukem (zřídka jen *o*) a zas *ɤ* před nebo za ním, za krátké *i* — *e* pod přízvukem a *ɤ* před nebo za ním, a tam kde zdělili *e* pro *a* měli taktéž *e* pod přízvukem a *ɤ* před a za ním. Po čase splynula *e* = *e*, a *e* = *i*, rovněž *ɤ* = *a* s *ɤ* = *i*; také splynula *ɤ* = *a* s *ɤ* = *u*, nebo živá výslovnost—*ɤ* = krátkému hrdelnému *o* — rozhoduje a vítězí nad vzpomínkami „původu“; a jenom slyšitelná rozlička přízvukovaného *oza* a přízvukovaného *öz u* dochovala se až po dnešní den.

Je na snadě, že zvuk *ö* (psaný literou *y*) je střidnice za před slovanské krátké *u* přízvukované; že zvuk *ö* (= rus. pol. *y*) jest hrdelně kořenem jazyka artikulovaný monoftong jako jeho bliženec *ɤ*, který taktéž zněl jako krátké temné hrdelné *o*, a že tento hrdelný monoftong *ö* (= *ue* = rus. pol. *y*), kde stojí za starší krátké *u* jest první vrstvou toho zvuku ve slovanském jazyce, a zároveň tak markantním upomínatelem na bývalou před slovanskou samohlásku *u*, že Slované dřevní i pozdější složitější hlásky z *u* = řady vháněli a vtiskali do plynné běžné a jaksi velmi zamilované *y*-hlásky.

Probereme nyní tyto hlásky „složitější“, ale nezapomínejme při tom, že to co tady po sobě vykládáme, dělo se tehda současně. Touže dobou co klesaly krátké hlásky *a—u* v *o—ɤ* (*y*), touže dobou klesaly i dloužené a sesílené hlásky v krátké jednoduché. Tak Slované zachovali za dávné *û* již jen své krátké *u*. Čistých příkladů k tomu je bať už ukrutně málo. Fonologie má jen ssk. *jûšâ* slov. *jucha* (máčka nebo polívka).

Slov. mužské dativy jedn. č. na — *u* taky předpokládají před slovanské dlouhé *û*, ale lit. tvar na — *ui* ukazuje, že toto *û* stojí za *iii*, a to že ztemnělo z indoevropské dativní přípony *âi*. Rozdíl v této pádové příponě záleží tudíž v tom, že litevčina (dvojhlásky snašejíc) zkrátila *iii* v *ui*, slovanština (dvojhlásek nenávidíc) zjednodušila *iii* v *û* a dnes v *u*. Tak máme taky dnes *a*, která ovšem hledí obyčejně k *â*, ale v *doma* = *domâ* k původní dvojhlásce *âu*. (Viz A. Ludwig Genesis). Toť nejstarší vrstva slov, v nichž se slovanština zbavila nenáviděných dvojhálek, znějících ještě neseslabeně *âu*, *ûi* *âi*. Ale i zeslabených dvojhálek *au* *ui* a *ai* slovanština se zbavovala důsledně, a do řady té přibrala i taková slova, v nichž v době

litvoslovanské nosované *au* bylo kleslo v *ui*. L. Geitler zcela určitě vykazuje, jak slovanská hláska *y* stojí tu za *au* tu za *ui* tu za *un* jiných příbuzných jazyků, kteří zachovali starší stupeň hláskový. Nám však nejde o tu vzdálenější shodu; my chceme stopovati práci *mluvitel* slovanských, kterak zděděný zvuk původnější stisknuli, až na rusko-polský zvuk *ö* (psaný ovšem *y*) (*ai*, *au*, *ui*, *un* — toť hlásky sesílené).

2. Nejsnadněji pochopíš změnu *ui* v *y*, vylíčenou v Geitlerových litevských studiích. Nastala záliba ů rozpouštět v dvojhlásku *ui*: ssk. *bh ūti* litevsky *buitis* slovansky (to) *byti*. Jak se *u* seslabilo v *ɯ*, *i* v *ɨ* tak psali staří Bulhaři za *ui* své *ɯɨ* a původně dle toho i diftongicky vyslovovali *ue* (*oe*), z něhož k nynějšímu monoftongickému ruskopolskému *ö* (= *y*) zcela přirozeně bylo lze dojít. Artikulace toho *y* = *ö* děje se blíže chřtánu. (Popouští-li však napjetí jazykových svalů a posunuje-li se proud vzduchový k zubům, posmykuje tím zároveň znění hlásky *ö* v znění obyčejného *i*. Čechové takhle svým mluvčím „ulehčili“ a ztratili tím výslovnost jedné slovanské hlásky). Tolik co do postupu. Nyní však co do rozsahu. Slované jen tehdy vyvinuli *y*, když dříve slovo znělo s *ui*. Kde tedy dnes stojí slovanské *y* oproti litevskému — *ai*, není na místě říkat: *i* **ai** se někdy měnilo v *y*. Takoví *balamutové* *Praslované* nebyli. Měnili jen *ui* v *y*, *ai* pak jenom v *ě* (potom ovšem seslabeně *i*): Stojí-li tedy litevsky instr. *vilkais* proti slovanskému *vlky*, nevzniklo slovanské *y* z *ai*, nýbrž třeba předpokládat, že u Slovanů ten pád zněl původně *vilkuis*, toto *ui* přešlo pak pravidelně v *y*. Dlužno mít na paměti, že v těch dávných dobách rozhodovalo jenom zděděné znění slov; o „pádech“ ti dobří lidé nevěděli. Je to směšné, když my své „pády“, strašící v našich hlavách teprv co nastaly gymnasia, strkáme slovanským matkám do úst, které kolikrát let před Kristem učily své děti sice *mluvit*, ale nikoli paradigmatu skloňovat. Litevské *vilkai* slovanské *vl(ɯ)kai* dalo nom. pl. *vlci*; lit. *vilkais* slov. pak ztemněné *vilku* [s] dalo instr. pl. *vlky*. Tomu výkladu nevdá ani ty vyhlášené „měkké“ souhlásky: nom. pl. *krajai* dal *kraji*, instr. pl. *krajiui* dal * *kraji* a s přehláskou *kraji*. Tato přehláska *ji* v *ji* právě nejvíc fedrovala přechod *y* v *i* i po souhláskách „tvrdých“. Přehláska *ji* v *ji* jest fyziologicky nutná; podnebné *j* hnalo hrdelný zvuk *ö* (= *y*), do artikulace, jakou má *i*. Ač tímto výkladem se odchylujeme od § 59. (str. 36.) fonologie, přece se držíme jen zásady samým Geitlerem vyslovené v předmluvě k téže fonologii (str. IV. dole).

3. Spletitější jest postup od *au* k *y*. Dle fonologie by šlo, že Slované bez rozmyslu některá *au* stiskali v *u* některá zas v *y*. Věc úplně nemožná. Slované takovými *pletikoši* nebyli. Kde zdědili *au*, tam nám zůstavili *u* (stbulh. psané *ou*), nic jiného. Kde stojí dnes *ka y* proti lit. *au*, tu Slované měli už odchýlné znění. Ale jaké? Kdo nám to poví? A. Ludwig praví: jazyk sám to poví. Nápadu učených hlav tady nespraví nic. Má-li jazyk ukázat jakým způsobem měnil *au* v *y*, nutno nalézt slova sloužící takové manipulaci za vzor. Taková slova poskytuje A. Ludwig v *Genesis*, jedno L. Geitler, ostatní pak ve všech záhadách vítaná litevčina. A. Ludwig upozorňuje, že naše *koncovka* — *yně* povstala tím, že *koncovka* — *ani + â* přistoupila k slovům zakončeným na — *u*: ssk. *laghu*: *lɨgu + ani + â = lɨg—ua—nî = lɨgyni*. Viděls? *ua* dalo *y*. Geitler má: ssk. *čatvar* vedle slovanského *č(ɮ)tvěro*, ale lat. *quat—uor = ssk. * čat—uar* vedle slov. *č(ɮ)tyři*. *Zas ua = y*. Všichni znalci litevčiny, ale i bez nich každý litevský slovník učí, že lze *au* přesmyknout (obrátit) v *ua* (co se po litevsky píše ů a vyslovuje *úa úo* i *úä*). Nemá A. Ludwig pravdu? Neukazuje jazyk

sám, z čeho vyvíjel *y*, jež hledí k *au*? Kde Slované zdělili nezměněné *au* tam to stískli v *u*, kde však zdělili od předků přesmyknuté *ua*, tam zcela pravidelně změnili *u* v *ɤ*, *a* v *ɤ*, tedy *ua* v *ɤɤ* = *oe* = *y*, nenávidíce pak dvojhlásek vůbec, stískli tento dvojité pázvuk v hlásku již známou a obecně (za krátké přízvukové *u*) užívanou, jednoduchou hlásku *ö* (hrdelné, psané *y*).

L. Geitler v Lit. Stud. uvádí znamenitý důkaz pro toto naše tvrzení. Ruština má inf. myť ale presens moju, inf. kryť pres. kroju. Obě slova znějí litevsky *mauti mauju krauti krauju*. Povídat, že *a* kleslo v *o*, *u* pak v *j*, byl by nesmysl. Ani Slované ani který jiný indoevropský jazyk tento hokuspokus (*u* = *j*) neprováděl. Litvané zachovali své *mauti krauti* beze změny až podnes. Ne tak Prvoslované. Ti slyšeli v těchto slovech *muati kruati* tak jak *l(e)guanî* a *č(e)tuari*, a kde zdělili *ua*, tam měnili *oe* (*ɤɤ*) a stískali v *ö* (= *y*)! V přítomném čase byla volba: Rusové z *moe*-*u* stískli hnikavé *e* v *j* a mají *moj-u*; ostatní Slované zamezili hiat *moe* + *u* skrze *j* a stískli *moe* + *j* + *u* pravidelně v *my* + *j* + *u*.

Hledí tedy *y* k *au*, ale nikoli přímo; přechodní tvar je *ua* (= lit. *ũ*). Opakuje se co sme viděli u *y* a *ai*; *ai* klesnuvší v *ui* teprv dalo *y*. Přesmykání *au* v *ua* (= lit. *ũ*) má své analogon také v *i*-řadě; dvojhláska *ai* ve slovanštině se přesmykuje v *ia* a píše *ě*; v litevštině buď zůstává beze změny (*ai*), buď též se mění v *ie* (ps. *ë*).

4. Další pramen, jímž se ve slovanštině množil obor přímo zamilované hlásky *y* byla předšlovanská *un* povstalá dle vývodů prof. Joh. Schmidta z původních *an* (*ans*, *ant*). Cestu přeměny a vehnání nosované hlásky do přemílačky dvojhláskové jasně ukazuje litevština se všemi svými nářečemi: někde mluví ještě *an* (*a á*) někde *un* a vedle toho proskakuje za obojí — *ũ* (totiž *úa*, *úo*, *úä*). Fysiologicky v tom není nejmenší závady. Ovšem je francouzské nosování ze všech proměn nejznámější. Ale z toho moderní gramatikář nesmí odvozovat, že celý svět musí tak vyřikovat, jak vyřikují Francouzi. Joh. Schmidt ve spise *Indoevr. Vokalismus*, pro slovanský jazyk předůležitým, ukazuje, že se za nejstarších dob *an* obyčejně a jednoduše dloužilo v *â*. Za takové *â* = *an* mají Slované buď obyčejnou střidnici (krátké) *a*, buď hlásku *ě*, která vedle *ai* zastupuje též indoevropské *ê*. Příklady slov. *a* za *an* najdeš v Ludwigově *Entstehung der A-Deklination*; příklady slov. *ě* = *ê* za *an* v Schmidtově *Vokalismus*. V litvoslovanské době bylo oblíbeno *an* ztemňovat v *un*, ale nosové *n* nepouštěli po francouzsku nosem, nýbrž stískali mezi jazykem a podnebím, a tak přeměnili nosovanou hlásku v dvojhlásku, která málo jináč zněla v uších nežli přesmyknutá dvojhláska *au*, totiž *ũ* = *úa* (nebo *úo* *úä*). Praslované slyšeli ve zděděných slovech již jen zvuk *ũ*, proto všude svými mluvidly vytvořily dvojjzvuk *ɤɤ* a nynější monoftong *y* (= *ö*). Totě tedy už čtvrtá vrstva ryze slovanské samohlásky *y*.

5. Poslední je řada těch *y*, kterými končíme svá přídavná, z obyčeje zvaná přídavná určitá. Nyní zmáhá se pojmenování „složená“. To právem. Toto zakončení Slované nezdělili, nýbrž sami si utvořili. Přidávali k omlenému zakončení svých přídavných rodu mužského *dobrɤ* ukazovací zájmeno *jɤ*, a ze spřežky *dobrɤ* + *jɤ* rychlým vyslovováním a omiláním vyvíjelo se pak do sobě *dobrɤɤ* — *dobrue* — *dobrö* = *dobry*. Ruština zachovala stupeň nejstarší *tolstoj* vedle pravidelného na *y* *j* a nejmladšího (českého) po hrdelných *tonkij* = č. *tenký* (dle výslovnosti ovšem *tenki*). Jen mimochodem něco o dialektickém zakončení na — *ej* (č. *velkej*, *pejcha*).

Kerberusové spisovné češtiny vysmívají se Geitlerovi, že ve fonologii klade české *dobrej* = *dobr̥ + j* výš, než starobulharské *dobr̥i* a polské *dobry*. Staročesky prý bylo jenom *dobrý*, potom nastalo opičení po německém *au* a *ai* a říkalo se *dobraj pajcha*, a z toho teprv, zas podle muštru německého „umlautu“ nastala přehláska *dobrej, pejcha*. Že se Češi fantili za německým *pajcha, dobraj*, tuto radost a slávu, hledají-li jakou v tom, jim od srdce rádi dopřáváme; ale možnost, že národní krajino-mluva (*dobrej, pejcha*) to německé svinstvo vytlačila ze spisovné, stojí za uváženou. Na Moravě se mluvící lid o německé krásy jazykové nikdy tak nedral jako Češi; základní tvar mužského singuláru jde zde vesměs na *pratvar* *dobre + i*, to jest *dobr̥ + j̥*. Neříkáme ostatně „*dobrej*“, nýbrž *dobrei*. Jazyk dlužno poslouchat, ne jenom číst.

Z této kratičké exkurse v dávnověkou jazykovou dílnu našich slovanských předků poznáváme patero vrstev zvuku (a hlásky) *y*: 1. *pratvary* za zděděné krátké *u* přízvukované (předložka *v-y[t]* = ssk. *ut*); 2. za zděděnou dvojhlásku *ui*, vzniklou ze staršího dlouhého *û* (ssk. *bhûti* litevsky *buitis* slovansky *byti*); 3. za zděděnou dvojhlásku *ua* původní v lat. *quat-uor* slov. čtyři, a přesmyknutou z *au* v lit. *mauti* — předslovansky *muati* — slovansky *mýti*; 4. za zděděné nosované *un* ztemnělé z původního *an* (koř. lank „ohýbati“ lit. *lun-kas* slov. *lyko* — něm. *bast*); a 5. vrstva samodílná, —*y* u adjektiv jako změžděnina záslavného tvrdého jeru (т) s jotovanou ukazovací náměstkou *j̥* (významu asi „ten tam“).

Dobře tisíc let tomu, co slovanští národové tento kouštiněk své práce věrně zachovávali, a dobře zas tisíc let výš, co praotcové a pramáteře Slovanů tento kouštiněk práce svými mluvidly vytvářeli, v zásobě jazykové ukládali, a svým potomkům odevzdali. Který syn českoslovanského národa, toto uváže, bude chtít pro nepatrnou „obtíž“ pravopisnou, toto dílo slovanské rušit, jako zbytečnou přítěž odhazovat, který —? a nad to z nemorálné snahy, ulevovat bez tak až hanba zhnílým či lenošným klučiskům!

Zpráva o výroční valné schůzi, pořádané 10. února 1907 „Jednotou českých učitelek“ v Řepčíně. Předsedkyně zahájila schůzi, načež přednesla rozhled školský. Vhodně vystihla otázku *coelibátní, volné konkurence, drahotního příplatku a příbytečného.*

Slečna L. Dvořáčková přednesla o nedělních besídkách škole odrostlých dívek. Usneseno vypracovati do příští schůze program, kterak nedělní besedy zařizovati.

Slečna M. Šebíková podala návrh na změnu několika bodů stanov „Jednoty“. Ujednáno vypracovati do příští schůze.

Slečna M. Vodičková promluvila krátce o naší knihovně, která již při počátku je dosti obsáhlá.

Slečna M. Hoffmannová navrhuje, by vypracován byl domácí řád pro členky a vybízí je zároveň, by do „Vychovatelských Listů“ různé zprávy zasílaly.

Navržena resoluce:

„Jednota českých učitelek přeje si, aby vedle vědeckých článků i některé methodické byly uveřejňovány.“

Tím schůze skončena.

Příští výborová schůze koná se v pondělí velikonoční v obvyklou hodinu v Řepčíně.

S několika stran bylo projevono přání, aby časopis náš všimal si více věcí praktických a uveřejňoval zkušenosti školské. — Začneme myšlenku tu prováděti hned příštím číslem. Red.

Svoje zkušenosti školské nám posilejte! Tím, že je ve známost uvedete, zvýší se výchovná činnost, prospěje se výchově individuálné. Té dosíci lze jen tenkrát, jestliže se učitel sblíží se žákem, jestliže jej důkladně pozná. Proto doporučuje E. Lentz dle „Věstníku českých profesorů“ t. zv. osobní výkazy o jednotlivých žácích, kde byly by zaznamenávány všechny duševní i tělesné vlastnosti jejich, takže by z nich bylo lze poznati celkovou povahu žákovu a podle toho s ním jednati. Formulář takového výkazu představuje si asi takto:

Osobní výkaz. N. N., syn, narozen dne v ,
. vyznání, vstoupil dne do třídy

Zdravotní stav: Jest bez vady (zvláštní tělocvičné a sportovní výkony)

Zjištěny byly tyto slabé stránky: Všeobecná slabost organismu dědičným zatížením, předčasným porodem, těžkým onemocněním. Vady orgánů smyslových. Vady mluvidel. Vady údů a kostí (zkrivení páteře). Slabosti vnitřních ústrojí (srdce, plic, ledvin, měchýře). Nepoměr mezi váhou a velikostí.

Poměry domácí jsou utěšeně příznivy, měly nebo mají tyto závady: Nepravidelnost dřívějšího vzdělání. Vady otcovy, matčiny, rodičů. Chudoba, bohatství, neklid rodinný, rodinná neštěstí, nedostatky domácí výchovy. Nedostatky bytu. Dlouhá a namáhavá cesta do školy, její vliv na zkrácení pracovní doby a nočního odpočinku.

Duševní stav: Nadání (všestranné, pro určité předměty: jazykově-abstraktní, reálně-praktické). Paměť všestranná, pro určité obory, trvalá, nestálá). Temperament a vůle. Citlivost. Umělecké vlohy a umělecké zaměstnání. Zručnost. Oblíbená zaměstnání a známky volby stavu.

Celková charakteristika.

Také rektor Chr. Ufer v Elberfeldě zavedl dle „Učitele“ ve škole osobní archy, které popisuje v časopise „Die Kinderfehler“. Formulář má podobu složeného archu na jedné straně potištěného. Záhlaví zní: Jméno dítěte, místo a doba narození. Jméno, stav a obydlí otcovo. Arch pak obsahuje následující rubriky: 1. Přijetí. Do kterých škol dříve chodil. Domácí poměry. Tělesný, duševní a mravní vývoj až do vstoupení do školy. Přestál

nemoci. 2. Tělesná povaha (anomalie), poměry zdravotní. Smysly. 3. Pozornost. Zvláštní vlohy. Jednostranné zavložení, život citový a volní. Chorobné duševní zjevy. 4. Pokroky u vyučování. 5. Pokroky u vychovávání. Zvláštní opatření a jejich úspěch. 7. Odchod. Poznámky.

— m — **Přetěžování žáků.** Minulého roku vyšly skoro současně 2 knihy, které pojednávají o tomto předmětu a souhlasí v tom, že žactvo ve školách není přetíženo a pokud je, není to vinou školy, nýbrž vinou ostatních dvou výchovných činitelů, rodiny a života.

Karakteristikou dnešní doby je povrchnost a těkavost, požívavost a nestálost — a při tom ovšem nechuf k vytrvalé, namáhavé práci duševní.

Dr. Hergel, ředitel gymnasia v Ústí n. Labem, praví ve svém spise: „Willensstärke u. Urteilskraft“: „Síla vůle a touha po činu zakrňují, originály jsou čím dál tím řidší, dilettantismus ve vědě a umění, jednostrannost politická, národnostní a náboženská nesnášenlivost slaví neslýchané — byť i krátké triumfy.“

Aby přestaly stesky do přetěžování, žádá auktor revisi učebných plánů, odstranění zbytečného opakování, soustředění učebné látky, redukci školních prací, změnu přípravy k úřadu učitelskému; dále žádá důležitý požadavek, aby v nejnižších třídách učili jen nejjobratnější a nejzkušenější učitelé, aby děti začaly chodit do školy od 7 let teprve, počet žáků aby byl omezen — a obzvláště aby škola více stýkala s rodinou.

Hans Leiser: „über die geistige Ermüdung der Schüler“ praví, že o přetížení nelze mluvit — neb učit se, studovat není žádnou obtíž, mluvit možno nejvýše snad o duševní únavě a příčinou této jsou daleko více sociální poměry než škola. Dnešní požitkářský směr doby, přehnané požadavky rodičů, privátní učení hudbě, alkohol a m. j. zaviňují nervositu dětí — a s ní kráčí i tělesná a duševní únava.

— m — **V arcidiecési olomoucké** jest ve školním roce 1906/7 celkem 88 míst katechetů měšťanských a obecných škol. Z těch jsou 2 místa na obecných školách (Kunovice a Hodolany) dosud neobsazena. Připočítáme-li k tomu 2 pensionované katechety, jest tedy celkem 90 katechetů. Z těch jest 19 Němců; ostatní Češi. 65 jest definitivně ustanovených a z těchto jest 5 zároveň osobními kooperátory. 12 jest provisorních katechetů a 11 prov. katechetů a osobních kooperátorů; jsou to totiž, kteří nemíní zůstat katechety, nýbrž chtějí se ucházeti o fary.

Na středních školách jest celkem 48 profesorů náboženství; z těch je celkem 10 Němců. Jest tedy úhrnem 107 českých katechetů na školách středních a měšťanských — a přece ve spolku katechetském jest jich jen 73. Jak málo u nás pochopení pro věci stavovské! Což těm 34 kolegům tak málo záleží na organizaci, na společném postupu a práci? Doufáme, že všichni se letos přihlásí do spolku katechetského.